

Sisukord

VÄRVUKE	3
VÄLIMUS JA ELUVIIS	4
FOLKLOOR	5
MÄNGUD	6
LUULETUSED	9
SIRTSUKE	15
VÄLIMUS JA ELUVIIS	16
FOLKLOOR	18
MÄNGUD	19
LUULETUSED	20
KULLALINNUD	22
VÄLIMUS JA ELUVIIS	23
FOLKLOOR	26
MÄNGUD	27
LUULETUSED	31
ÖNNELINNUD	35
VÄLIMUS JA ELUVIIS	36
LUULETUSED	40
FOLKLOOR	43
MÄNGUD	45
SIIDISABA	49
VÄLIMUS JA ELUVIIS	50
FOLKLOOR	52
MÄNGUD	55
SIISIKESED	57
VÄLIMUS JA ELUVIIS	58
FOLKLOOR	60
LUULETUSED	64
MÄNGUD	65
LISA	68
KASUTATUD KIRJANDUS	81

VÄRVUKE

Materjali kokku pannud õpetajad:
Hele Truuman-Saare ja Küllike Laanela

VÄLIMUS JA ELUVIIS

Koduvarblane on levinud peaaegu kogu maailmas. Varblast pole seal kus on väga kuum ja väga külm. Ta on inimkaasleja – ta on seal, kus on inimene. Koduvarblasel on isas- ja emaslinnul erinev **välimus**.

Isaslinnul on iseloomulikud tuhkhall pealagi, mõlemalt küljelt kastanpruun kukal, helehallid põsed, must kurgualune ja must silmatriip. **Emaslinnu** pea on ühtlaselt pruunikashall.

Häälitsused koduvarblasel mitmesugused: silpsuvad, täristavad jm.

Elupaik. Koduvarblane asustab kultuur- ja linnamaastikku, ta väldib metsi, rohtlaid ja kõrbeid.

Toitumine. Koduvarblase toidusedeli moodustavad valdavalt putukad ja seemned.

Pesitsemine. Koduvarblane on seltsiv lind. Oma laial levikualal pesitseb tavaliselt kolooniatena räästaste all, müüritiste või kaljude tühemikes, rannakaljudel või põõsastes. Eestis pesitseb koduvarblane kaks kuni kolm korda aastas. Võtab üle teiste lindude pesasid ja vahel ehitab oma pesa teise linnu asustatud pesa peale. Pesa on suur ja kohev, koosneb õlekõrtest, takkudest, karvadest, taimejuurtest, sulgedest ja kaltsudest. Täiskurnas 4–6 valkjat, hallide ja pruunikate tähnidega muna, neid haub emaslind. Poegi toidetakse putukavastsetega. Pojad lahkuvad pesast kahe nädala vanustena, suve teisel poolel kogunevad vanalinnud ja noorlinnud ühistesse salkadesse.

Põldvarblane on vähem **levinud**. Põldvarblasega asustatud alasid on suurendatud lindude sissetoomisega. Uute alade vallutamisel on põldvarblane koduvarblasest siiski vähem edukas.

Põldvarblane on paigalind, ent vahel osad rändavad talveks lõunasse.

Välimus. Põldvarblase üldpikkus on 12,5–14 cm. Ta on koduvarblasest väiksem. Mõlemal sugupoolel on tunnuslikud kastanpruun pealagi, neerukujuline must laik valgel põsel, ja kaks kitsast valget tiivavööti. Noorlinnud on vanalindudest tuhmimad.

Häälitsused on koduvarblase sarnased.

Elupaik. Põldvarblane on Eesti mandriosa kultuurmaastikul ja asulates tavaline, läänesaartel haruldane. Põldvarblane on Euroopas põllumaastike lind, seevastu Aasia idaosas laialt levinud linnades ja teistes asulates. Kui põldvarblane ja koduvarblane esinevad koos ühes samas piirkonnas, pesitseb koduvarblane linnades ja põldvarblane maapiirkondades.

Toitumine. Põldvarblase toidu moodustavad pesitsusajal ülekaalukalt putukad, väljaspool pesitsusaega peamiselt seemned, pungad ja toidujäätmed. Toitub salkadena maapinnal, sageli koos koduvarblaste, vintide või tsiitsitajatega. Külatab lindude toitmispaiku.

Pesitsemine. Põldvarblane pesitseb Eestis linnaparkides, kalmistutel, põllumaastiku metsaservadel, puisniitudel ja tihedates põõsastikes. Pesa ehitab looduslikesse õõnsustesse, ehitiste urgastesse, haraka, valge-toonekure, hallhaigru, merikotka, kalakotka või must-harksaba pessa. Põldvarblase pesa koosneb heinakõrtest, rohust, villast või muust materjalist, ning on vooderdatud sulgedega. Täiskurnas tavaliselt 5 või 6 muna, mis on valged kuni helehallid ja rohkelt kirjatud tähnide, täppide ja laigukestega. Mõlemad vanalinnud hauvad mune 12–13 päeva. Pojad väljuvad pesast 15–18 päeva vanuselt. Põldvarblane pesitseb kaks või kolm korda aastas. Mõnikord üritab üle võtta teiste suluspesitsejate, näiteks suitsupääsukese, räästapääsukese, kaldapääsukese või mesilasenäpi pesa. Pesitseb paaridena üksikult või hajusates kolooniates, pesakaste asustab meelsasti. Põldvarblane saavutab suguküpsuse ühe aasta jooksul pärast koorumist.

Põldvarblase keskmine **eluga** on umbes kaks aastat.

Vaenlased. Põldvarblase looduslikud vaenlased peale inimese on erinevad haukad, pistrikud ja kakud, mõnikord ka valge-toonekurg. Mune ja poegi võtavad harakad, näärid, nirk, rotid, kassid ja maod.

Põldvarblane

isaslind

PPP - Põldvarblasel Pealagi Pruun

Must põselaik valgel põsel

Kuklani ulatuv valge kaelavõru

Koduvarblane

isaslind

Pealagi hall

Põsk hallikas ja laiguta

Kaelavõru peenike ja ei ulatu kuklani

Joonised: Mike Langman (www.rspb-images.com)

FOLKLOOR

RAHVAPÄRASED NIMETUSED

Vanarahvas varblastel tavaliselt vahet ei teinud, mõlema kohta öeldi ühtmoodi: värblane, värvuke, varvelus, säuts, sirts, vink, hallivatimees, vargapoiss, vadulane jne. Erandiks on vaid liigitus maja- ja nurmevarblaseks (vastavalt siis kodu- ja põldvarblaseks). Varblaste varjamatu askeldamine inimese vahetus läheduses andis neile muuhulgas ka mitu kujundlikku nimetust, nagu näiteks uulitsapoiss, pasatski, karjapoiss, aga ka aidamees ja vargapoiss. Suurem osa neist nimetustest on pigem halvustavad või vähemalt mõneti üleolevad. Vanarahva arvates saab paljude lindude käitumise järgi ilma ennustada. Varblase puhul on mainitud, et tema säutsumine tähendab vihma lakkamist; teda on ka vihmakassikskutsutud.

Varblase rahvapärased nimed veel – **uulitsapoiss, rentsilirüblük, seamolli sõber, hallivatimees, värvuke, pasatski, vargapoiss, aidamees, mativõtja, säuts, sirtsuke, vink.**

ILMAENNUSTUSED

Varblase vihtlemine tähendab vihma lähenemist. (Vihtlemine- tiibade soputamine tolmus, liivas) Kui värvuke säutsub läbi vihma, siis jääb vihm järele.

RAHVATARKUST

Võtab kut varblase tuulik. (jutuvadistaja)

MÕISTATUSED

KEKSIN RÕÕMSALT KAHEL JALAL,

NOKIN TEE PEALT TOIDUPALAD.

OLEN TÄITSA LINNALIND.

ARVAN, ET SA TUNNED MIND!

<http://taheke.delfi.ee/mõistatused>

Varblane

Suvel suurem kui saks, talvõl alamp ku sant? — Varblini (Krl 1910)

www.folklore.ee (mõista, mõista, mõlle - rõlle)

VARBLASE VANASÕNAD

(folkloor.ee – vanasõnad)

13793 Parem varblane kotis kui kümme katuse pääl

13794 Parem varblane laua peal, kui tui räästas

13795 Parem varblane peos, kui tuvi katusel

13796 Varblane ja kasvaja karjapoiss tahtuvad kovast süüä

13797 Varblane kardab metsa ja konn kardab jõehauda

14907 Paremb üts varblane käen kui kümme aidsaiban

FRASEOLOGISMID JA KÕNEKÄÄNUD (folkloor.ee)

1 elab kui varblane nisuauna otsas

2 elab kui varblane nisuhunniku otsas

3 varblane mütsi all

MÄNGUD

ÕPPEMÄNGUD LINDUDE VÄLIMUSE TUNDMAÕPPIMISEKS.

1. Suur, keskmine, väike lind.

Vahendid: erineva suurusega lindude pildid

Näiteks: varblane, kuldnokk, valge toonekurg

Muusika, mille järgi saab mängult lennata

Laste arv: kogu rühma lapsed

Laste vanus: 3-7a.

Ettevalmistus mänguks: eelnevalt on vaadeldud mängu tulevaid linde

Eesmärgid: 1) laps eristab linde suuruse järgi

2) areneb mälu

3) kinnistuvad mõisted „väike“, „suur“, „keskmine“

Mängu käik: mängujuht (õpetaja) lepib kokku mängureeglid:

* väikese linna lend

* suure linna lend

* keskmise linna lend

Õpetaja nimetab linnu. Muusika pannakse mängima ja laps hakkab lendama vastavalt linnu suurusele. Mõne aja pärast nimetab mängujuht uue linnu. Ja nii edasi.

2. Ühenda linnu kehaosad

Vahendid: 4-5 linnu pildid kolmeks osaks lõigatud (pea, keha, saba)

Näiteks: kuldnokk, varblane jt meie lasteaia linnud.

Laste arv: kogu rühma lapsed

Laste vanus: 4-7a.

Eesmärgid: 1) laps õpib ühendama linnu kehaosad tervikuks

2) areneb omavaheline koostöö

Mängu käik: laps võtab võlukotist ühe linnupildi osa. Kui kõik lapsed on seda teinud, hakkavad nad otsima linnu teisi kehaosaid. Kui leitud, asetatakse pilt lauale. Hiljem ühiselt vaadatakse, kas kokku on pandud õiged linnud.

3. Mis värvi on lind?

Vahendid: värvikaardid, linnupildid, muusika

Laste arv: kogu rühma lapsed

Vanus: 3-7a.

Eesmärgid: 1) lapsel kinnistuvad värvused

2) laps õpib linde värvuse järgi eristama

Eelnevalt on pildid kinnitatud lastele nähtavale kohale (tahvlile).

Mängu käik: iga laps saab mingit värvi paberi. Õpetaja nimetab linnu nime. Tantsima hakkavad need lapsed, kellel on vastava linnu värv. Pärast tantsimist näitab keegi lastest, kus asub see lind tahvilil. Mäng jätkub uue linnu nimetamisega.

Näiteks: varblane (pruun värvikaart)

vares (hall värvikaart)

suitsupääsuke (must värvikaart)

LINDUDE LAULU TUNDMAÕPPIMINE

Lindude laulu on võimalik kuulata plaadilt, kuid veel põnevam on seda teha õues.

Meie esivanemad on mõelnud paljude lindude laulule sõnad inimkeeles.

Nii on erinevate lindude laulu kergem meelde jätta.

Varblase laul

Rahvasuust

Siit särat, särat siit,

särat, särat, üle aia.

Jüri- Mari odraaeda,

siit- sirr!

Pääsukese laul

Rahvasuust
Midli- madli, kudli- kadli,
kudusin kangast, tegin riidet,
õmblesin poisile püksid.
Poiss läks metsa
kännu otsa
tõmbas lõhki- kärr.
Laidi Kaasik,
Tallinna Lasteaed Sinilind õpetaja

ÖKOLOOGIAT JA ELUTSÜKLEID KÄSITLEV MÄNG

Varblase mäng

Lapsed jaotatakse seemneteks, varblasteks, raudkullideks ja jahimeesteks mängus osalevate laste arvu järgi. Varblased (vehivad lühikeste tiibadega) ajavad taga seemneid, kes muutuvad varblasteks, kui nad kätte saadakse. Raudkullid (pikkade tiibadega) jahivad varblasi, kes muutuvad raudkullideks, kui nad kätte saadakse. Jahimehed tulistavad raudkulle õieli aetud sõrmega puudutades – siis nad muutuvad seemneteks (suruvad käed vastu külgi ja hüplevad ühe koha peal). Mängu saab ka muuta tunni teema järgi. Kui teemaks on vesi, siis või tsükel koosneda rohevetikatest, särgedest, haugidest ja kalakotkastest. Kuidas oleks võimalik seda mängu muuta nii, et saavutada tasakaal? Rootsisis jahimehed raudkulle ei lase, need linnud surevad enamasti loomulikku surma, näiteks vanadusse. Võib-olla võiks jahimees olla siin lihtsalt surma kehasus.

Hyria.fi (Ökoloogilised mängud õues)

JOOKSUMÄNGUD

Varblased ja auto

Lapsed on varblased ja seisavad ühes servas. Nende vastas seisab õpetaja rool käes, tema on auto. Õpetaja märguande peale: Varblased lendavad, nokivad teri, lehvitavad tiibu ja hüplevad (tulevad lapsed mänguväljakule tegutsema). Signaali peale: auto sõidab jooksevad lapsed kohtadele.

Kass ja varblased

Lapsed seisavad mingi objekti juures. Nad on varblased pesades. Nendest eemal istub õpetaja, kes on kass. Hüüde peale jooksevad varblased mänguväljakule ja lehvitavad tiibadega. Algul kass magab, siis ta aga ärkab ja teeb: näu ja hakkab varblasi püüdma. Varblased lendavad kassi eest oma pesadesse.

HÜPPAMIS- VÕI HÜPLEMISMÄNGUD

Varblased ja kass

Mänguväljaku serva on paigutatud madalad pingid või palgid. Kaugemal istub kass (õpetaja või laps). Varblased (lapsed) hüppavad pingilt kergelt alla ja jooksevad läbisegi hästi vaikselt, et kassi mitte äratada. Kass teeb: Njauu! ja püüab varblasi tabada. Varblased põgenevad (ronivad pingile, palgile).

Tallinna 26.Lasteaed

LUULETUSED

VÄRVUKLUTT JA VÄRVUMUTT

Heljo Mänd

Ükskord pillis väike värb:

„Mul on söögiisu närb.“

Vastas talle värvumutt:

„Oh sa tüütu värvuklutt!

Mis ma sulle lõunaks teeksin?“

Poisu karjus: „Keeksi! Keeksi!“

„Teeksin küll, kuid pole jahu,
ole kartuliga rahul.“

„Tee siis kohupiimakäkki!“

„Kust ma piima saan nii äkki?“

„Tee siis õunasuppi lõunaks!“

„Mul ei ole ühtki õuna.“

Mõtles, mõtles värvumutt,

ütles: „Kuule, värvuklutt,
mul on sahvris soolapekki.“

„Pekil pole õiget mekki.“

„Tahad kuivatada kala?“

„On siis kala maiuspala?“

Mõtles, mõtles värvuklutt,

ütles: „Kuule, värvumutt,
kas kirsse on?“

„Kirsse on.“

„Kas hirsse on.“

„Hirsse on.“

Ja siis keetis värvumutt

hirsiputru kirssidega,

kirsiputru hirssidega.

Kõhu täis sai värvuklutt.

Raamatust „Pillerpall“ lk.96 kirjastus „Eesti Raamat“ Tallinn 1973

VARBLANE

J.Oro

Varblane, pisike linnuke,

Õue pääl nokitseb kaeru.

Näkitseb, nokitseb tilluke,

keksib ja kihistab naeru.

„Hiirekütt, pilusul Antsuke,
Mis sa säääl liputad saba?
Asjata vaevad end, Intsuke,
varblast sa siiski ei taba.“

Väle on pisike linnuke,
Kargaski hops aiateiba!
„Pühi suu puhtaks, va kiisuke,
mine, saad mujaltki leiba!“

Raamatust „Hiir rätsepaks“ lk.10 Kirjastus „Eesti Raamat“ 1967

VÄRVUKESE KAEBUS

Karl Eduard Sööt

Tiu, tiu! Kaebab värvuke väike:
Soojust vähe saadab päike!
Tiu, tiu, tiu, tiu!
Tiu, tiu! Lumi külm ning jää on libe.
Nälg kuid ütlemata kibe!
Tiu, tiu, tiu, tiu!

Raamatust „Äiu, lahke lapsukene“ kirjastus „Eesti Raamat“ Tallinn 1969

VARBLASED PÖLLUL

J.Oro

Kaks varblast istusid põllumäel,
üks vana ja teine noor.
Nad nägid, kuis liikumas kaugel säääl
põllult taresse viljavoor.
Noor küsis: „Mis õigus põlduril
on viia kõik vili siit,
nüüd väikesil näljaseil varblasil
jääb vaid tühi ja kõle niit?“
Siis vastas vana: „Kas seda tead,
kes haris neid põldusid?
Sest sellele kuuluvad viljapead,
Kelle vaevast nad võrsusid.“

Raamat „Hiir rätsepaks“ lk.60 Kirjastus „Eesti Raamat“ 1967

VÄRVUISA PEREKOND

Vassil Vitka

Vanal värvuisal on raharikas perekond:

iga lapsemarakratt

omab neli kopikat.

Lugedes nad kopikaid

kokku kaks rubla said.

Värvul kuid on helde meel:

tervelt pool rubla veel

kaukast välja nokib ta.

Iga laps saab kopika

oma kopikaile lisaks.

Mitu last on värvuisal? (50 last)

Raamat „Laulupõimik – värsipõimik“ lk.44 Kirjastus „Eesti Raamat“ Tallinn 1980

KULDNOKK JA VARBLANE

Vassil Vitka

Kuldnokk ütles:

„Värvuke, mu vend,

löö ka vilet nagu mina!“

Värvu ajas puhevile end:

„Sirts...! Ei tule, tee või tina!“

Pole seatud värvu suu

vilistama: fi-fi-uu!

Raamat „Laulupõimik – värsipõimik“ lk.48 Kirjastus „Eesti Raamat“ Tallinn 1980

Varblased

Marge Unt

Akna taga hallid pallid,

siutsuvad, et aeg on kallis.

Enam oodata ei jõua!

Ega meie palju nõua -

veidi hirsiterakesi,

- sädistavad hulgakesi.

Varblane

Vilets, vilets,

plirts-plärts!

Vilets, vilets,

vilu ilm, vilu ilm!

Hilp! Hilp!

KEERDKÜSIMUSED

Küsimus: Miks võib varblane istuda elektrijuhtmetel, ilma et tal midagi juhtuks?

Vastus: Mis tal viga istuda, tema ju elektri eest ei maksa.

Arhiiviviide: RKM, KP 26, 567 (3)

Küsimus: Mis on siis, kui varblane hüppab aiaposti otsast alla?

Vastus: Talv.

Arhiiviviide: RKM, KP 9, 484 (6)

Küsimus: Mitu sammu astub varblane aastas?

Vastus: Ei ühtegi, ta hüppab ainult.

Arhiiviviide: SKS, Eisen 227 (37)

Küsimus: Kui palju on üks kass + üks varblane + üks vihmauss?

Vastus: Üks kass, sest varblane sööb ära vihmaussi ja kass sööb ära varblase.

Arhiiviviide: RKM, KP 43, 12 (4)

Küsimus: Millise puu peale istub varblane vihma ajal?

Vastus: Märja puu peale.

Arhiiviviide: RKM II 325, 127 (3)

Küsimus: Miks varblane sööb enne pangetäie kaeru kui kaks hobust?

Vastus: Varblased ei söö hobuseid.

Arhiiviviide: RKM, KP 10, 401 (6)

Küsimus: Mis juhtub siis, kui varblane on viieaastane?

Vastus: Saab kuueaastaseks.

Arhiiviviide: RKM, KP 19, 471 (29)

Küsimus: Mis teeb tunnimees, kui varblane istub tema püssitäägi otsas?

Vastus: Ajab unes pruudiga juttu.

Arhiiviviide: RKM II 283, 56 (3)

Küsimus: Mida teeb valvur, kui varblane istub ta pea peal?

Vastus: Magab, sest varblane julgeb pähe istuda ainult magavale inimesele.

Arhiiviviide: RKM I 21, 317 (36)

Küsimus: Mida teeb valvur, kui tema mütsil istub varblane?

Vastus: Magab.

Arhiiviviide: EKRK III 41 (1), 76

FOLKLOOR LAULUD

229. VAENE VARBLANE.

Oh mina vaene varbeline,
sinisiibu pääsukene,
höbelõngu lõokene!

Kun ma kurda kurva tunni,
viivite ma vihmahuugu?
Roovikunna, räste'enna,
karupersen katussenna -
sää! mina kurda kurva tunni,
viivite ma vihmahoogu.
Karksi. H II 42, 931 (17). 1893.

240. TIKK JA VARBLANE.
Tikk oli tige sulane,
valetas vaese varblase peale.
Varblane vaene viidi vangi,
tükka-täkkä tõmmati,
seljanahka siiluti,
nonni nina sai nuusatud.
Kär!a. SKS Niemi I, nr. 149. 1898.
Folkloorinõukogu.ee

232. KUHU PEAN PESA TEGEMA.
1. Kudrutas isane tedre,
väenas pead emase peale:
"Kuhu pean pesa koguma,
kuuse alla või kulusse,
haava alla või arusse,
männa alla või mäele?"
Türi. H IV 1, 373/4 (13). 1888.

2. Oh mina vaene varbelaine,
sinisulge siaskelaine!
Kuhu pian mina minema,
kuhu pian pesa tegema,
hallid pojad haudumaie,
mustad munad ju munema?
Riigudesse, ruagudesse,
kahe katukse vahele.
Sinna pian mina minema,
sinna pian pesa tegema,
hallid pojad haudumaie,
mustad munad ju munema.
Ja hahk nii hüirgas urgava:
pira, pira, pira, pira, par, par, pa!
Kose. H II I6, 196 (16). 1888

3. Oh mina vaene varbelane,
sinisiidi linnukene,
punapeaga pääsukene!
Kuhu pean mina minema,
kuhu pean pesa tegema?
Teen ma laudil lati peale,
sealt mind lapsed lükkvad maha;
teen mina tuapeal penni peale,
sealt mind suits võib suretada.
Kuhu pean mina minema
ja kuhu pean pesa tegema?
Tõstamaa. H II 19, 168 (53). 1889.

SIRTSUKE

Materjali kokku pannud õpetajad:
Alli Saarkivi ja Tiia Pukk

VÄLIMUS JA ELUVIIS

Välimus

Talvike on umbes varblasesuurune, suhteliselt pika sabaga, kollase pea ja pruunika kehaga lind. Selja- ja tiivasulestik on pruun tumedamate pruunide tähnidega. Pärani puala on roostepruun, alakehal on märgatavad pikitriibud. Emas- ja noorlindude sulestik on tuhmim ja selgemate pikitriipudega.

Talvesulestikus isaslinnul on tume oimutriip ja kõrvakohad.

Rahvapärased nimetused - Talvike, tuisulind, külmatihane, tsiitsitaja, tits, sits, jõhviline, kadakalind, karjalind, lepalind, kollane varblane, sirtsuke, kaerasööja.

Käitumine

Käitumiselt on ta kohmakas ja rahulik lind, lubades inimest kuni mõne meetri kaugusele. Talvike käitumine on lähtuvalt situatsioonist väga erinev. Kui pesitsusterritooriumi kaitstakse hasartselt, siis sellest väljapool asuval üldisel toitumisalal ei rivaalitse. Inimese suhtes on talvike usaldav ja võib lasta endale mõne meetri kaugusele. Talvisel toidulaual käitub ta enamikest seal toituvatest teistest liikidest erinevalt ning ei rabele iga toidupalaga edasi-tagasi, vaid sööb järjest paigal olles. Kui haudeperioodil tegutseb ta ainult paarides, siis peale seda hakkab ta ringi liikuma pesakonniti või väiksemate salkadena. Talvine ringiliikumise- ja toitumisviis on alati salkade, kes tulevad sageli maanteedele ja inimasustuse lähedusse

Levik ja rändamine

Talvike on levinud suurema osa Euraasia metsa- ja metsastepivööndis ning mägi piirkondades. Levila põhjapiir ulatub Põhja-Jäämereni, lõunas Itaaliasse, Balkanile ja Kaukaasiasse. Talvike on levinud üle kogu Eesti. Lõunapoolses leviala osas on ta paigalind, põhjapool pesitsevad linnud rändavad talveks lõuna poole. Eestisse talveks jäävate talvikete arv kõigub väga suurtes piirides. Näiliselt on talvike paigalind, kuid suurem osa pesitsejatest saabub märtsis ja lahkub septembris-oktoobris, suur osa talvitujad tulevad põhja poolt lähvad tagasi samal ajal. Talvike on levinud Euraasia metsa- ja metsastepi vööndis. Levila põhjapiir ulatub Põhja-Jäämereni, lõunas Itaaliasse, Balkanile ja Kaukaasiasse. Eestis on levinud üle kogu vabariigi. Rändlind või talvituja. Saabub meile märtsis, lahkub septembris-oktoobris.

Eluviis

Talvike elutseb valdavalt lagedamatel aladel nagu puisniidud, heina- ja karjamaad, puudega kaetud aladest puisniitudel, raiesmikel ja kadastikes. Talle ei sobi märjemad alad ning seal teda enamasti ei kohta. Soodest ja muudest märgadest aladest hoidub talvike eemale. Talvikese kiivalt kaitstava pesitsusterritooriumi kuju sõltub pesitsuskohast. Neis piirkondades, kus on palju põlde eraldavaid hekke, kopeerib isaslinnu poolt kaitstav ala sageli seda, ulatudes lagedale alale maksimaalselt 10-15 meetrit. Pesitsusperioodil pole talvikese pesa kerge leida, kuna vanalinnud on sellel käies väga ettevaatlikud. Talvikesed otsivad toitu eranditult ainult maapinnalt ning nende nokkimisliigutus on suunatud alati allapoole. Kuigi salkades ringiliikumine on kõigile salgaliikmetele ohutum, siis sellele vaatamata käib salga sees pidev nagistamine ja jagelemine.

Soodsates tingimustes võib ta eluiga ulatuda 8 aastani, teadaolevalt isegi kuni 13 aastani. Keskmise eluiga on aga 3 aastat.

Elupaigana eelistab ava- ja poolavamaastikke - puisniite, heina- ja karjamaid, raiesmikke, kadastikke. Talvike väldib soid ja märgi alasid. Talvel tegutseb salkades ja tuleb maanteedele ja inimasulate lähedusse, on päevase eluviisiga.

Pereelu

Talvike ehitab oma pesa maapinnale rohttaimestiku varju või harvemini madalale okaspuule, maapinnast kuni 1,8 meetri kõrgusele. Pesa asukohta valib välja emaslind. Paraku ei suuda ta esimese korraga sageli sellele kõige paremat asukohta välja valida ning alustab siis pesaehitust mitmes kohas. Lõplikult väljavalitud kohas lõpetab ta pesaehituse ilma isaslinnu kaasabit. Pesamaterjaliks kasutab talvike rohtu ja juureniite. Aprilli lõpuks on esimene kurn 3-5 munaga täis, mida emaslind asub siis üksinda hauduma. Haudumine kestab 13-14 päeva ja peale koorumist jääb emaslind pesale veel poegi soojendama. Isaslind toob pesale toidu, mille emaslind poegadele edasi annab. Pärastpoole hakkab ka emaslind toiduotsingus osalema. Poegade toit on valdavalt loomne, koosnedes putukatest, röövikutest ja ämblikest. Poegadega pesa juures on vanalinnud ettevaatlikud ja hoiduvad selle asukohta reetmast. Mune haub ainult emaslind, haudevältus 11...14 päeva. Pojad pesahoidjad, poegi toidavad mõlemad vanemad. Lahkuvad pesast 11...14 elupäeval. Peale teise pesakonna üleskasvatamist hulguvad talvikesed pesakonniti või salkadena ringi. Suguküpseks saab järgmiseks kevadeks. Soodsates oludes võib eluiga ulatuda 8 aastani.

Pojad lahkuvad pesast 11-14 päevastena ja lennuoskuse omandavad 16 päevastena. Vanemate hooldatus lõpeb peale seda. Enamasti on suve jooksul alates juuni lõpust ka teine kurn, harva hiljem veel ka kolmas. Pärast teise või kolmanda pesakonna üleskasvatamist hulguvad talvikesed salguti ja pesakonniti siin-seal ringi. Sageli jääb talvike meile talvituma, kuid osa lindudest rändavad ka lõuna poole. Sügisel algab äraränne septembris-oktoobris, kevadel saabuvad talvikesed juba märtsis. Noored talvikesed loovad oma pere juba järgmisel kevadel. Pesa rajab maapinnale, harvem tiheda okaspõõsa võrresse kuni 1,8 m kõrgusele. Kurn on täis aprilli lõpuks ning selles on 3...5 muna. Suve jooksul pesitseb 2 korda, teise kurna muneb juuni lõpuks või juuli alguseks.

Toidulaud

Toitu otsib talvike ainult maapinnalt. Talvike sööb peamiselt seemneid, hilissuvel ja sügisel ka marju. Seemnetest eelistab kõrreliste omi, kuna ristõieliste seemneid ei saa ta nii lihtsalt kätte. Putukaid tarvitab toiduks vaid pesitsusperioodil. Varasematel aegadel otsis hobusepabulatest seedimata teri. Toitub peamiselt taimeseemnetest, vähemal määral ka marjadest. Pesitsusajal toitub putukatest. Toitu otsib eranditult maapinnalt.

Vaenlased

Talvikese vaenlaseks võivad olla väiksemad röövlinnud (nagu raudkull) ja kiskjalised. Pesi rüüstavad varesed.

Arvukus

Eestis 160-250 tuhat paari, talvituvaid linde 100-400 tuhat lindu. Euroopa arvukus 14-25 miljonit paari.

Laul

Talvikese laul on lihtne ja ühetaoline, ta kordab pikalt üht ja sama silpi "tsiitsiitsii...". Rahvasuus on tõlgendatud tema laulu lausega "siit siit siit saab Rii-ga".

Iseärasused

Isastalvike on üks väsimatumaid laululinde. Ta alustab laulmist veebruarist-märtsis ja teeb seda kuni varasügiseni. Lisaks katkestab tema laulmise praktiliselt ainult pimedus ning vajadus lühikeste toitumispauside järgi vara- ja keskhommikul, pealelõunal ning õhtul. Päeva jooksul võib isastalvike sooritada kuni 7000 laulu.

FOLKLOOR

Vanasõnad

Lapsed on linnud: saavad suled selga, ongi läinud.
Ega kõik ei ole laululinnud, kel hiilgavad suled.
Kõik linnud ei lenna ühekõrgusel.
Kõik linnud ei lenda ühüle poole.
Kõik linnud ei saa ühekorraga lendama.
Linnud heidavad sulgi, loomad karva.
Linnud metses laulavad, lapsed ilusa isa õue pääl.
Inimene ei ole lind, et elab ilma emapiimata ehk kasvab ilma kaevuveeta.
Igaüks teab, mis ühe tiivaga lind on.
Inimene saab töö eest, lind laulu eest.
Inimene viskab vana kuue, lind vanad suled.
Inime on loodud tööd tegema ja lind lendama.
Keretäis pole metslind, et ta soojaga halvaks läheb.
Ega lind enne poigi pesast välja ei või viia, kui neil veel sulgi selan ei ole.
Ega lind pesan lendama ei õpi.
Iga lind kannab oma suled.
Iga lind lindab sinnapoole, kus nokk näitab.
Kudas lind, nõnda lend.
Kuidas lind, nõnda laul.
Lind armastab oma pesakest ja laps oma kodukest.
Lind ei või kõrgemale lennata, kui tiivad kannavad.
Lind ei lenda mitte oma pesa juurest kaugele.
Lind lendab noka järgi, aga inime piab elama mõistuse järgi.
Lindu tuntakse laulust.
Lindu tuntakse sulgedest.
Üks lind, mis varblaseks loodud on, sest ei saa iialgi ööbikka.
Üks lind ei ehita ilmaski pesa.

Ennustused

Kui kukulind kuusemetsas hüüab, siis tuleb vilu kevade; kui kasemetsas, siis soe kevade.
Kui pääsuke madalalt lendab, tuleb vihma.
Kui tihased ulualla kipuvad, tuleb kõva külm.
Kui varblased vihma ajal rõõmsasti sirtsuvad, lõpeb sadu varsti.
Lõoke toob lõunasooja,
pääsuke toob päevasooja,
ööbik toob öise sooja.
Kured lähevad – kurjad ilmad,
haned lähevad – hallad maas,
luiged lähevad – lumi taga.

Rahvatarkused

Lind sööb laulu eest, inimene töö eest (Kuusalu).
Igal linnul oma laul, igal mehel oma viis (Väike-Maarja).

Pääsuke olevat loodud orjatüdrukust, kellele perenaine vähe süüa andnud ja palju tööd. Äkki muutunud ta pääsukeseks ja lennanud läbi akna välja, must suurrätt õlgadel, nagu see on tal tänaseni (Rannu)

Pääsuke si peeti vai peetakse õnnelindudeks, nad toovad majale õnne. Mida rohkem pääsukeste pesasid ühel majal on, seda õnnelikum on see maja. pääsuke si pidi kalliks pidama vai hoidma kui oma silmatera (Torma)

Pääsukeses maja juures ja nende pesad räästa all varjavad maja õnnetuste eest. (Tartu-Maarja)
Seda hakati juba maast madalast õppama, et hingeõhk pessa läheb. kui hingeõhk pessa läks ja linnu munasid katsusid, siis jättis lind pesa maha. Ja veel mis oli. Ei tohtinud mune ega poegi ja vana lindu vaadata, et hambad paistsid, siis tulid kohe röövlinnud pesa lõhkuma. Ennemalt võisid pesa vaadata, käsi suu ees, et hambad ei paistnud ja hingeõhk pesa peale ei läinud. Seda keelati ka, et kui korra pesa nägid, siis ei tohtinud käia tihti vaatamas (Torma).

Mõistatused

Kaks korda sünnib, üks kord sureb. (Lind).

Tõsta jõuab, visata ei jõua. (Sulg).

Mustem kui süsi, valgem kui lumi, kõrgem kui kirikutorn, madalam kui ristikhein. (Harakas).

Vanamees istub aia peal, hallid rätikud jalas. (Vares).

Ühe jala peal seisab, sarvega vett joob. (Toonekurg).

Kukub, aga maha ei kuku. (Kägu).

Must mees, kalasaba taga. (Pääsuke).

Öötöö, päevatöö, käbedam kui käsitöö. (Pääsuke pesaehitamine).

Mees elab metsas, raiub kirveta, ehitab maju. (Rähn).

Ora ees, kera keskel, käärid taga. (Pääsuke).

MÄNGUD

Tii-tii-tihane

Laste vanus: alates 2. eluaastast.

Laste arv: üksikult või väiksema grupiga.

Mängu käik: koos lapsega loetakse liisusalmi ja tehakse käega liigutusi juurde.

Tii-tii-tihane, vaa-vaa-varblane (lapse ja täiskasvanu käed vaheldumisi, käeseljanahast õrnalt kinni hoides liigutada käsi rütmis üles-alla või suruda nimetissõrme ja põialt kokku-lahku),

hüppas üle oa-aia, kargas üle kapsaaia (tegevus sama),

üle metsa vurrrr! (käed lahti, viia üles ja lehvitada).

Varesed ja varblased

Laste vanus: alates 3. eluaastast.

Laste arv: 10-24 last.

Mängu käik: rühm jagatakse pooleks. Lapsed seisavad, seljad vastamisi, mänguväljaku keskel ja ootavad märguannet. Üks pool on varblased, teine varesed. Keskpäigast võrdsel kaugusel mõlemas suunas on maas joon või nõor, kuhu linnud saavad koju lennata. Mängujuhi hüüde peale „Varrrrrblased“ jooksevad nimetatud kiiresti oma kodujoone poole. Varesed pööravad ümber ja püüavad neid kätte saada. Teisel korral põgenevad varesed jne. Püütud laps läheb sellesse gruppi, kes ta kinni püüdis.

Linnud

Laste vanus: alates 4. eluaastast.

Laste arv: 10-20 last.

Mängu käik: mänguväljaku keskele joonistatakse ruut (põld), kuhu asetatakse väikeseid esemeid.

Mängijad jaotatakse kahte võistkonda.

Võrdsel kaugusel põllust joonistatakse ringid – pesad, kummalegi võistkonnale üks. Mängujuhi märguande peale tulevad linnud oma pesast välja – jooksevad, hüplevad, matkivad lindude liikumist.

Pärast signaali (käteplaks, vile) alustavad linnud usside (esemete) kandmist ühekaupa oma pessa.

Võidab see, kellel on pesas rohkem toitu.

Linnud ja tõugud

Laste vanus: erivanuselised lapsed.

Laste arv: 10-24 last.

Vahendid: 5-6 värvi paberiribasid, värvikuulikesed jms., igat värvi ühepalju.

Mängu käik: vanemad lapsed on linnud (kured, tihased, leevikesed jt) ja lähivad lendama, et poegadele (nooremad lapsed) toitu ehk tõuke (värvilised paberiribad, värvikuulikesed jms.) otsida (maa-ala tuleb enne piiritleda). Kolme minuti pärast lendavad linnud koju tagasi ja näitavad oma saagi ette (toidavad poegi). Tagasi tulles loetakse „tõugud“ kokku ja arutletakse, mis värvi „tõuke“ on kõige raskem leida.

LUULETUSED

Pääsuke

Pääsuke on rahvuslinnuks meile,

taeva all ta laulis eile.

Harkis saba, sale keha,

kes küll ei tunneks teda.

Raagus oksal lõõritab,

teletraadilt kõõritab.

taluperel õnne toob,

õhus tuulemustrit koob.

Ööbik

Lõoke toob lõuna-sooja.

Pääsuke toob päeva-sooja.

Ööbik...

Ööbik ööde sooja.

Ööbik see toob sooja öö.

Rändlinnud

Taevatuules haned - luiged,

vaevu kuuled nende huiget:

"Lendasime üle mere,
üle mäe ja metsatare.
Kaeme üle teie pere!"
Taevatuules haned - luiged...

Kajakas

Näe vist sellel kajakal
päevanorm on vajaka!
Muudkui nopib kalu veest,
tea, kas aitab kalameest.

Või ehk polegi see nii,
miks ta naerab – hi-hi-hii?
Narrib hoopis kalameest,
Nopib ära kalad veest!

Värvu laul

Porilompi, hernetonti
värvuke ei karda.
Tondi kaabuserva sisse
pühin puhtaks varbad.
Kõiki laisku, unimütse
vean ma ninapidi.
See ei loe, et saba tihti
on mul päris nudi.

Hilineda ma ei oska,
sünnist saati südi.
Täitsa kindel – ükski laps mind
vaatamast ei tüdi.

LIISUSALMID

Vares vaga,
saba taga,
lendas üle põhjanaba.

Tii-tii, tihane,
vaa-vaa varblane,
lenda üle oaaia,
karga üle kapsaaia,
üle metsa – vurr!

Trips, traps, trull,
sina oled kull!

KULLALINNUD

Materjali kokku pannud rühma õpetajad:
Liisa Saarse, Älis Kasela ja Merike Maide

VÄLIMUS JA ELUVIIS

Kuldnokk e STURNUS VULGARIS

Välimus: Kuldnokkal on must metalse läikega sulestik, mis seljal ja rinnal üle külvatud väikeste valgete tähnidega. Suvel on ta musta värvi, helgib rohekalt ja lillakalt, nokk on kollane. Tiibade hoosulgede välisservad on heledamad. Sügise poole kaob sulgedelt metalliläige, need muutuvad hallikamaks.

Talvises sulestikus on valged tähnid suuremad ning neid on rohkem, kattes kogu keha ja pea. Isas- ja emaslinnul teeb vahet ainult nokatüve värvuse järgi. Isaslinnul on see sinakas, emaslinnul roosa või kollane. Noored kuldnokad on heleda sulestikuga hallikaspruunid.

Noorlinnud on hallikaspruunid. Sööma tulevad sageli parvedena.

Kehapikkus on 21-23 cm ja kaalub 65-80 g.

Musträstas on aasta ringi musta värvi ja ei sära päikese käes roheliselt ja lillakalt. Ka on muusträстал seljal, tiibadel ja saba all kollakad tripsud ning nokk aastaringi üleni kollane.

Kuldnokk on väiksem ja lühema sabaga kui muusträstas.

Musträstad liiguvad maapinnal hüpeldes, kuldnokad liiguvad käies.

Eluiga: teadaolevalt kuni 23 aastat. Keskmine eluiga 5 aastat.

Millal neid näha: Kuldnokk on rändlind, kes saabub Eestisse tavaliselt märtsis, harvemini veebruaris. Äraminek algab juuli lõpust ja kestab oktoobrini. Põhjapoolsed läbirändajad võivad suve teises pooles arvukust tugevasti suurendada. Üksikud linnud võivad ka talvituda.

Levik ja rändamine: „Kuldnokad väljas, kevad juba käes!” Teda ei kutsuta asjata kevadekuulutajaks - rändlinnuna saabub kuldnokk meile juba märtsis või koguni veebruari lõpus (2008. aastal 26.ndal veebruaril, <http://www.zone.ee/torvalinnuhuvilised/page9.html> andmetel), kui põlde katab veel lumi. Siis otsivad kuldnokad toitu igalt paljaks sulanud maalapikeselt, prügimägedelt ja prügikastidest. Kuldnokk on levinud kogu Euroopas (va Pürenee poolsaarel, Lõuna-Itaalias ja Koola poolsaarel), Siberi metsa- ja stepivööndis kuni Irkutskini, Väike-Aasias, Kesk-Idas, Kaukaasias ja Kesk-Aasias (v.a. kõrbealad). Kuldnokk on madalamatel kõrgustel elav lind, kes ei pesitse mägises piirkonnas. Eesti kuldnokad talvituvad peamiselt Hollandis ja Belgias. Mõned kuldnokad jäävad talvekski Eestisse; väga tavaline see pole, aga haruldane ka mitte. Kuldnokk on väga hea lendaja, laululindudest jääb alla vaid pääsukele. Teada on üle tuhandekilomeetrised päevateekonnad.

Kus võib kohata: hoonete ligidal, eriti kui sinna on kuldnokkade jaoks pesakaste riputatud. Madala taimestikuga aladel toitumas. Ennem sügisest rännet parvena kas elektritraatidel või pöösastel. Ööseks kogunetakse turvaliselt suurematesse roostikesse või nende veerde suurematele puudele.

Eluviis: peamine kuldnoka eluala on seotud kultuurmaastikega, vähem hõredate looduslike puistudega. Kuldnokk ei lähe kunagi elama tihedasse suuremasse metsa. Samuti väldib ta isegi toitumisel suuri avamaastikualasid. Kuldnokk on väga seltsinguline lind ning sellepärast piirdub tema kaitstav territoorium praktiliselt ainult oma pesaõõnsuse või -kastiga. Kui pesitsemise ajal tegutsetakse paaris, siis muul ajal väiksemate või suuremate salkadena. Noored kuldnokad lahkuvad vanemate juurest praktiliselt ühekorraga kolm-neli nädalat peale koorumist ning moodustavad omaette noorlindude parved. Vanalinnud jäävad esialgu pesitsuspaika paigale ja moodustavad omaette väiksemad salgad. Hiljem sügisepoole peale pesitsusperioodi lõppu kogunevad nii noor. kui ka vanalinnud ühistesse parvedesse. Sel ajal meelitavad sobivad ööbimispaigad linde kokku isegi 50 km kauguselt ning seal moodustuvad sageli kuldnokkadest hiigelparved. Ööbimispaigaks sobivaid suuri pöösastikke ja roostikke pole ju palju. Kesk-Euroopas on niimoodi parve kogunenud isegi üle miljoni linnu. Kuldnokad on taolistes ööbimispaikades eriti lärmakad, eriti hommikupoole, ennem

toitumiskohale lendu. Hommikul lahkuvad kuldnokad ööbimiskohast mitte ühekorraga, aga nagu kokkulepitud järjekorra alusel kindla intervalliga. Päeval tootumisel hajutakse suuremale territooriumile, muutudes maapinnal sammudes vähem märgatavaks.

Pereelu: suur osa kuldnokki pesitseb inimese poolt paigaldatud pesakastides, ülejäänud puutüvedes asuvates õõnsustes. Pesa võib asetseda maapinnast küllaltki kõrgel, kuni 15 meetri kõrgusel. Pesakoha valib välja tavaliselt isaslind ja asub selle läheduses valju häälega võimalikku kaasat peibutama. Isaslind dekoreerib sageli pesa lillede ja muu rohelise materjaliga, muutmaks seda emaslinnule ahvatlevamaks. Emaslind muidugi koristab kõik taolise ebavajaliku hiljem pesa sättides ära. Tollest momendist, kui emaslind nõustub paarituma, algab ühine pesaehitus. Kuldnoka pesa ei ole korrapärase kujuga, vaid on korrapäratu kuhja sarnane. Pesaehituseks kasutab erinevaid pehmeid materjale, nagu kõrsi, puulehti ja karvu. Materjali valitakse väga hoolikalt, kasutades väidetavalt selle kvaliteedi hindamiseks aktiivselt ka oma haistmismeelt. Pesaehitus võtab aega tavaliselt 4-5 päeva, kuid seda kohendatakse kuni haudumise lõpuni. Emaslind paigutab pesa pidevalt ka teatud värskeid taimi, vähendamaks parasitide teket. Esimene kurn on täis tavaliselt aprilli lõpus või mai alguses. Suuremates kolooniates sünkroniseerivad kuldnokad oma munemist täielikult, alustades munemisega üheaegselt ja munedes kurna täis lühikese ajaga. See vähendab võõra muna pesa sokutamise tõenäosust, kuna munemisperiood on lihtsalt lühem. Teise kurna osas toimub munemine juba mitteamakordne. Et kindlalt veenduda emalinnu truuduses, püüab isaslind kõigis tema tegemistes osaleda. Munetud 4-7 muna hauvad mõlemad vanalinnud. Isaslind abistab emaslindu haudumisel ainult päeval ajal, aga öösel kolib kollektiivsesse meeste ööbimiskohta magama. Haudumine kestab 12-15 päeva. Sellest, et pesas on pojad, annavad kõigepealt märku helesinised munakoored pesa läheduses (enamikes pesades 20. mai paiku), mõne päeva pärast aga juba ka üha kõvenev toidumangumislärm. Seoses poegade koorumisega muutub otsekohe vanalindude käitumine. Kuni üks lindudest toitu otsib, istub teine pesal ja soojendab poegi (s.t isaslind jätab oma laulmise). Mõlemad vanalinnud toidavad poegi varavalgest õhtuvidevikuni. Algul tuuakse neile väikesi putukaid, hiljem ka putukate vastseid ja röövikuid, vihmausse (kuldnoka lemmik), traatusse ja maipõrnikaid.

Kolme nädala vanustena lahkuvad pojad pesast ja neid toidetakse peale seda veel mõned päevad. Vanalinnud tassivad poegi toites pesast välja ka nende väljaheited. Noored kuldnokad saavad suguküpseks 2 aastasel.

Kuldnoka lend: Kuldnokk on pääsukese kõrval meie laululindudest üks kiiremaid lendajaid, arendades sageli kiirust kuni 75 km/h.

Põhja- ja ida poolt tulnud kuldnokaparvede ränne kestab veel, tavaliselt lõpetab selle alles lumi ja veekogude jäätumine. Kuldnokad on võrratud lendajad ja omasuguste pingereas võistlevad pääsukestega. Lennupildis tiivad kolmnurksed, lend kiire ja sirgjooneline. Lihtsalt teadmiseks, et tuhane kilomeetrine päevaränne soodsates ilmaoludes pole neile haruldane

Laul: Kuldnokal polegi tegelikult oma laulu, kuigi just tema hää on ta kuulsaks teinud. Tema laul on sirtsuv, vilistav, ja naksutav. Nad on suurepärased imiteerijad, tehes järgi kana kaagutamist, äratuskella tirinat, telefonihelinaid, teisi linde ning paljusid muid keerukaid helisid. laulmiseks valivad tihti kõrged kohad – puude ladvad ja antennid majade katustel. Talve poole kogunevad kuldnokad väga suurtesse parvedesse, milles võib olla üle 100 000 linnu. Igal isaslinnul on oma 20-70 laulukatkest koosnev repertuaar.

Kuldnoka tavaline kutsehüüd on "*sväär*", pesitsusperioodi algul ka "*tssii*". Hoiatushüüd on terav "*spett, spett*", poegade hooldamise ajal aga kähe "*krrääd*". Kuldnokk laulab eriti hoogsalt pesa

ehitamise ajal aprillis. Ka mai algul on lind veel lauluhoos, hakates hommikul laulma 15-30 minutit enne päikese tõusu ja lõpetades päikese loojangu ajal. Mai keskpaiku laul lakkab. Laulu kuuleme mõnikord jälle sügisel, augusti lõpust kuni oktoobrini. Laulmisel heidab lind pea veidi selga ja vehib ripakil tiibadega, neid väristades ning loperdades. Laulab ka emalind, peamiselt seoses mänguga, kuid tema laul on hoopis lühem ja vähem kõlav.

Kuldnoka laul

Viiu – viks laps,
Viiu – viks laps,
pesi lusikad vaagnad-puhtaks,
kulp ka, kulp ka! (*Reigi*)

Kutkätvät, kutkätvät,
küüu, küüu,
pullilill, pullilill,
Pada-Aadu, Priidu! (*Emmaste*)

Kuldnoka toitumine: Kuldnokk toidab poegi praktiliselt ainult loomse toiduga. Esimestel päevadel tuuakse väiksemaid putukaid, kuid juba mõne päeva möödudes ka suuremaid röövikuid ja vihmausse. Väljapool pesitsushooaega tarvitab ka taimset toitu seemeneid, pungi, marju ja puuvilju. Söök ka toidujääke ja vahel tuleb ka linnutoidulauale uudistama.

Talvitujaid jääb meile orienteeruvalt tuhatkond lindu, nemad toidulauaga ei pirtsuta: lindude toidumajast pudenenu kõlbab, prügimägedele tehakse regulaarselt tiir peale ning toidujätmete trehvajad on õnnega koos.

Kuldnokk võib marja- ja puuviljaaedu korralikult rüüstata ja tekitada saagile tõsist kahju. Enamasti põhjustavad suuremat rüüstet siiski põhja poolt tulevad ja meil edasirändeks peatuvad kuldnokaparved.

Vaenlased: Kuldnokale on vaenlasteks kullilised ja kakulised, majapidamiste ligidal kodukassid. Suuremad parved suudavad paremini valvata võimalike vaenlaste järele. Pesades ohustavad poegi ja mune oravad, varesed, kärplased ja suur-kirjurähn. Palju kuldnokki võib kevadel toidupuuduses hukkuda, kui ilm järsult uuesti külmaks läheb. Kõige rohkem hukkub kuldnokkasid ebasoodsate ilmastikutingimuste tagajärjel: soojade ilmadega siia jõudnud kuldnokad võivad sattuda äkki külmade ja lumetormide kätte. Kui päike päeval sulatab ja tekivad rohked veelombid, käivad kuldnokad parvede viisi vees suplemas. Õhk võib mõnikord olla veel üsna külm ja veest lendu tõusnud kuldnokad kaotavad lennuvõime ning külmuvad. Mõnikord tabab noori kuldnokki varsti pärast pesast lahkumist torm või õhutemperatuuri järsk langus, mis neid suurel hulgal hävitab

Iseärasused: Kuldnokk on lindude seas üks osavaimaid jäljendajaid - ta võib ülitäpselt matkida teiste lindude laulu ja muid loodus- ja tehishääli. Kuldnokk harrastab üpris palju käo kombeid, kuid seda just oma liigikaaslaste suhtes. Kuldnoka emasind tahab kõige odavamal viisil, ainult munedes, suurendada oma viljakust. Samas on see teise kuldnoka pessa munemine mitme otsaga asi, kuna selle tegevuse ajal jääb oma pesa järelvalveta. Et juhusekasutajaid on siiski palju näitab fakt, et mõnes kuldnokakoloonias on uuringutega leitud ligi pooltest pesadest võõraid mune. Kuna munade arvu muutus torkaks silma, siis üks võõras muna lihtsalt lõhutakse või süüakse ära

FOLKLOOR

RAHVAPÄRIMUSI LINDUDEST

Kuldnoka rahvapärased nimed: mustvarblane, puurivarblane, rahvarästas, kastirästas, mustarähmamees, nõgikikas, rootsivärvuke, rootslane, rootsus, roots, türgivarblane, mustmats, tulilind. Nimi kullalind pärineb Vigalast

Ennustused

Kui sügisel kuldnokad enne äralendu veel oma tavalistes kohtades peatuvad ja põllumeest vaatamas käivad, siis tuleb ilus, pikk ja soe sügis.

Kui kuldnokad väljas, on kevad ka käes.

Kui kuldnohk munakoori pesast välja loobib, on suvivilja külviaeg käes.

Vanarahva tähelepanek

Kuldnohk värib kevadel kõiksugu kiitust ja ilusaid nimesid, aga nagu pojad väljas, nii hakkab kohe riid nendega pihta. Kõik pahandused ja patud pannakse siis kuldnoka arvele. Ta läheks nagu teiseks linnuks – tema sulestik tuhmub, nokk muutub pruuniks, laulgi pole enam nii ilus. Kui sõstrapõõsad või kirsipuud saagist äkitselt tühjaks saavad, pannakse süü kuldnohkadele.

Märjamaa vanasõna - Ööbik laulab öölaulu, kuldnohk laulab koidulaulu, lõoke laulab lõunalaulu (Vanasõnaraamat, Tln 1984)

Vigala vanasõna – Kui kuldnokad tulevad vanakuu põhjas välja siis teise kuu vanas põhjas läheb talve ära

Musträstas on seda ka nii ütelnud, et niipea kui mätas lahti, siis ma olen paradiisis

Mõistatusi

„Tulen siis, kui kevad käes, röömustad, et mind sa näed. Vilistan ja laulu lasen, otsin pehmet pesaaset. Kindlasti sa tunned mind, olen lõbus laululind.“

„Must mees, kuldne suu, kodupaigale ta truu.“

„Istub maja katusel, trillerdab kui kelluke.“

KÄITUMINE LINNUPESADE JUURES

Linnupesi ei tohi lõhkuda. Isegi nii ligi ei tohi minna, et hingeõhk pesani ulatab – siis jätab lind pesa maha ja pojad surevad.

Linnumune pole vaja katsuda, siis jätab lind pesa maha.

Mune, poegi ega isegi vana lindu ei tohi vaadata, et hambad paistavad – röövlinnud tulevad siis pesa kallale.

Linnupesa vaadates hoia käsi suu ees.

Kui korra pesa nägid, siis peab sulle sellest aitama.

Kahte pattu ei anta andeks: linnupesade lõhkumine ja noorte puude rikkumine.

Laps, kes palju linnupesi leidis, oli õnnis.

NUHTLUSED JA KARISTUSED VÄÄRA KÄITUMISE KORRAL

Kes linnupesi lõhub, selle lööb pikne maha.

... selle hing läheb põrgu.

... see jääb põdema.

... selle lapsed sünnivad vigased.

- ... see jääb eluajaks hulguseks.
- ... see jääb vanaduses pimedaks.
- ... see jääb tummaks
- ... sel kasvab kurgu alt linnupea välja (kõrisõlm)

Kui laps kukulindu osatab, siis kasvavad tal hambad puseriti.
Kes lindu narrib, selle hambad lähevad risti.

MÄNGUD

1. Igal linnul oma nimi!

Vahendid: linnupildid (10 x 15); sõnakaardid (linnunimetusega); võlukotike (riidest, kaunistatud kott)

Laste arv: kõik rühma lapsed

Laste vanus: 6-7a.

Eesmärgid: 1) laps õpib tundma linde välimuse järgi; 2) lapsel areneb lugemisoskus

Mängu käik:

1. variant. Laps võtab võlukotist linna pildi. Laua peale on laotud sõnakaardid. Laps leiab õige nimetusega kaardi ning asetab selle pildi kõrvale. Kui kõik mängust osavõtjad on nii toimetanud, saab koos kontrollida, kas vastused on õiged.

2. variant. Pooled rühma lastest võtavad võlukotist linnupildi, pooled sõnakaardi. Lind ja nimi moodustavad paari.

2. Ühenda linna kehaosad

Vahendid: 4-5 linna pildid kolmeks osaks lõigatud (pea, keha, saba); Näiteks: part, kurg, rähn, kuldnokk.

Laste arv: kogu rühma lapsed

Laste vanus: 4-7a.

Eesmärgid: 1) laps õpib ühendama linna kehaosad tervikuks; 2) areneb omavaheline koostöö

Mängu käik:

laps võtab võlukotist ühe linnupildi osa. Kui kõik lapsed on seda teinud, hakkavad nad otsima linna teisi kehaosasid. Kui leitud, asetatakse pilt lauale. Hiljem ühiselt vaadatakse, kas kokku on pandud õiged linnud.

3. Suur, keskmine, väike lind.

Vahendid: erineva suurusega lindude pildid (Näiteks: varblane, kuldnokk, valge toonekurg)

Muusika, mille järgi saab mängult lennata

Laste arv: kogu rühma lapsed

Laste vanus: 3-7a.

Ettevalmistus mänguks: eelnevalt on vaadeldud mängu tulevaid linde

Eesmärgid: 1) laps eristab linde suuruse järgi; 2) areneb mälu; 3) kinnistuvad mõisted „väike“, „suur“, „keskmine“

Mängu käik: mängujuht (õpetaja) lepib kokku mängureeglid:

- * väikese linnu lend
- * suure linnu lend
- * keskmise linnu lend

Õpetaja nimetab linnu. Muusika pannakse mängima ja laps hakkab lendama vastavalt linnu suurusele. Mõne aja pärast nimetab mängujuht uue linnu. Ja nii edasi.

4. Mis värvi on lind?

Vahendid: värvikaardid; linnupildid; muusika

Laste arv: kogu rühma lapsed

Vanus: 3-7a.

Eesmärgid: 1) lapsel kinnistuvad värvused; 2) laps õpib linde värvuse järgi eristama

Eelnevalt on pildid kinnitatud lastele nähtavale kohale (tahvlile).

Mängu käik:

iga laps saab mingit värvi paberi. Õpetaja nimetab linnu nime. Tantsima hakkavad need lapsed, kellel on vastava linnu värv. Pärast tantsimist näitab keegi lastest , kus asub see lind tahvilil. Mäng jätkub uue linnu nimetamisega.

Näiteks: valge toonekurg (valge värvikaart)

sookurg (hall värvikaart)

suitsupääsuke (must värvikaart)

5. Linnu algustäht.

Vahendid: linnupildid; tähekaardid

Laste arv: kogu rühma lapsed

Vanus: 5-7a.

Eesmärgid:1) kinnistub lindude tundmaõppimine; 2) areneb häälikuanalüüs; 3) areneb tähtede tundmaõppimine

Mängu käik:

õpetaja näitab linnu pilti. Lapsed mõtleavad, kellega tegemist. Nad häälivad linnu nime ning leiavad tähekaartide hulgast linnu algustähe. Seejärel tõstavad tähe pea kõrgusele ja näitavad seda õpetajale. Üks lastest ütleb linnu nime.

Näiteks: luik- L; vares- V; hani- H

6. Mitu häälikut on sõnas?

Vahendid: linnupildid; numbrikaardid

Laste arv: kogu rühma lapsed

Vanus: 4-7a.

Eesmärgid: 1) areneb häälikuanalüüsioskus; 2) areneb mälu, loendamisoskus; 3) õpib numbreid tundma; 4) õpib linde tundma

Mängu käik:

õpetaja näitab linnu pilti. Laps mõtleb, kellega on tegemist. Kui linnu nimi on kindlaks tehtud, siis ta häälib seda sõna ning jätab meelde, mitu häälikut on sõnas. Seejärel näitab numbrikaarti. Näiteks:

lõoke- 5; metsvint- 8; leevike- 6

7. Paigalind, rändlind.

Vahendid: linnupildid; muusika; võlukotike

Laste vanus: 5-7a.

Laste arv: kogu rühma lapsed

Eesmärgid: 1) lapsel kinnistuvad mõisted „paigalind“, „rändlind“; 2) õpib teatud tunnuse alusel hulkade moodustamist; 3) õpib moodustama paari

Mängu käik:

iga laps saab võlukotikesest linnupildi. Ta peab mõtlema, kas lind on paigalind või rändlind. Õpetaja annab korralduse:

* lendavad paigalinnud

* lendavad rändlinnud

* paigalind ja rändlind moodustavad paari

* paigalinnud ja rändlinnud moodustavad eraldi hulga

8. Linnukene, lenda pessa!

Vahendid: pildid pesadest; linnukaardid; muusika; võlukotike

Laste vanus: 4-7a.

Laste arv: kogu rühma lapsed

Eelnevalt on toas märgitud lindude pesakohad, s.t. pandud erinevatest pesadest pildid toa erinevatesse kohtadesse. Näiteks: suitsupääsukese pesa, kuldnoka pesakast, metsvindi pesa põõsas, luige pesa veekogu ääres jne.

Mängu käik: iga laps võtab võlukotikesest ühe linnupildi. Muusika hakkab mängima ja lapsed lendavad selle saatel. Kui muusika peatub lendab lind õigesse pessa. Pärast pesavaliku õigsuse kontrollimist panevad lapsed oma linnupildi tagasi võlukotikesse ning mäng jätkub samamoodi uue pildi võtmisega.

9. Igal linnul on nimi, igal lapsel on nimi

Vahendid: Lõngakera.

Lõngakera visatakse üksteisele. Laps, kelle käes on lõngakera, ütleb oma nime ja mis lind talle meeldib ja siis viskab lõngakera järgmisele lapsele, kes ütleb oma nime ja linna, kes talle meeldib, ja viskab järgmisele lapsele jne.

10. Lindude hääled

Erinevatel lindudel on erinevad hääled

Vahendid: Linnukaardid (2-4 ühesugust).

Mängijad tulevad üksteise järel mängujuhi juurde ja saavad ühe pildiga kaardi (samad pildid peavad korduma vähemalt kaks korda. Kui mängijaid on palju, siis võib samasuguseid pilte olla ka 3-4).

Mängija vaatab, mis on tema kaardil ja paneb selle ära. Teistele ei tohi näidata. Kui kõik pildid on jaotatud, annab mängujuht algussignaali. Sellest hetkest peale hakkab igaüks tegema oma linna häälet ja otsima teisi mängijaid, kellele sattus sama lind. Kolmik või nelik koos teatab endast mängujuhile. Sama linna leidmine ei ole lihtne, sest ruum täitub mängu ajal larmiga. Kõik hääled sulavad ühte. Võidavad need, kes esimesena jõuavad mängujuhi juurde.

11. Lindude laulud

Igal linnul oma laul

Vahendid: paelaga kaardid linnupildiga.

Õpetaja valib laste hulgast neli linnuema, sosistades neile kõrva erineva linnu nime (näiteks: pääsuke, kuldnokk, tihane, vares). Linnuemad kükitavad erinevatesse kohtadesse. Ülejäänud lapsed valivad karbist endale linnupildiga kaardi, mille riputavad kaela. Iga laps vaatab oma linnupilti ja tuletab meelde selle linnu laulu.

Õpetaja märguandele "päev" lähevad linnud lendama ja samal ajal laulavad oma linnu laulu (näiteks vares: kraaks – kraaks). Õpetaja märguandele „õhtu“ jäävad kõik linnud vait ja kükitavad maha.

Õpetaja ütleb: „Pääsuema, kutsu oma pojad lauluga magama.“ Pääsuema laulab nagu pääsuke ja pääsukese- kaardiga lapsed lendavad lauluga tema juurde. Pääsuema kontrollib, kas tema juurde lendasid õiged lapsed. Sama tegevus kordub teiste lindudega. Kui kõik linnud on pesades, korjab õpetaja kaardid kokku.

Taustinfo õpetajale: Lapsed istuvad ringis ja õpetaja jutustab: Kui saabus kevad ja ilmad läksid soojemaks, täitus õhk lindude laulust. Iga lind laulis omamoodi. Peale laulmise oli neil ka palju muid tähtsaid tegemisi – pesa ehitamine, munade munemine ja haudumine. Kui munadest pojad koorusid, toitsid vanemad neid hoolega. Nii kasvasid pojad iga päevaga suuremaks ja õppisid emalt ka oma laulu selgeks. Õpetaja nimetab linnu ja tema laulu, lapsed kordavad. Mängus kasutatakse neid linde, keda on eelnevalt meelde tuletatud. Lindude valik võib olla ka vastavalt aastaajale. Alustuseks võib mängus olla 2- 3 linnuema. Enne mängimist paneb õpetaja karpi ainult need linnupildiga kaardid, keda mängitakse.

12. Tunne linde

Linnud on toidu otsimisel ettevaatlikud

Vahendid: sõnakaardid linnunimetustega.

Puutüvele on teibiga kinnitatud linnunimetustega sõnakaardid. Õpetaja ütleb igale lapsele linnunimetuse. Lapsed loevad kaartidelt linnunimetusi ja "lendavad" oma linnunimetusega sõnakaardi juurde (pessa). Märguande peale lendavad linnud "pesast" välja toitu otsima. Tuleb kass (esimene kord õpetaja), kes hakkab linde püüdma. Linnud lendavad oma "pessa". Püütud linnust saab uus kass. Kasse võib olla ka rohkem.

13. Ühe tamme elulugu

Mängujuht jutustab lastele alloleva loo ja lapsed teevad kaasa kõiki liigutusi.

Oli sügis. Metsas puude all keksis ringi **lind**, kelle nimi oli **kuldnokk**. Ta tegi **heledat** häält "sväär, sväär" ja **tasast** "tssii, tssii" .(lapsed teevad häält järgi, hoiavad käsi kõrval all ja hüppavad) Kuldnokk oli leidnud **tammetõru** ja peitis selle **mulla alla** talvevaruks. (lapsed teevad peaga uuristavaid liigutusi) Saabus talv ja loodus uinus. (lapsed kükitavad, sulgevad silmad)

Pika talve järel saabus kevad. Päike soojendas oma kiirtega maapinda ja **tammetõrust** hakkas kasvama **tammepuu**. (Lapsed tõusevad tasapisi püsti) Ta kasvas suve jooksul üha pikemaks ja suuremaks, (käte sirutused üles) sirutas oma lehti päikesesoojuse ja valguse poole ning otsis **oma juurtega mullast toitu**. (liigutused jalgadega)

Saabus sügis ja tammepuu sai üheaastaseks. Nii möödus 100 aastat, siis kakssada aastat. Ja kui tamm oli 500 aastane, sai temast puude kuningas. (lapsed moodustavad kätest pähe krooni) Ta oli suur, tugev, tark, ilus ja kõikide sõber. Kui tamm sai 700. aastaseks tundis ta, et **puuseen on ajanud oma**

niidistiku tema tüvesse (Lapsed liigutavad kehal oma sõrmi) **ja kooreüraskid on uuristanud käigud tema koore alla** (lapsed jäljendavad nimetissõrmedega uuristavaid liigutusi) ning äkki ta tundis, et on **vana ja väsinud**. (lapsed lasevad käed alla ja ohkavad)

Saabus sügis ja puhusid tugevad tuuled, sadas vihma. Sügistori räsib vana tamme oksid (lapsed tõstavad kord üht kätt, kord teist kätt ja painutavad end vasakule paremale) ja korraga **puu murdus maha**. (lapsed heidavad pikali) Tammepuu elu oli otsa saanud ja **tema oksid ja tüve hakkasid tükikesteks närima kõduputukad. Nad purustasid niikaua, kuni puust sai muld, mis oli toiduks uutele taimedele**. (liigutused sõrmedega)

Autor: M. Kaasiku

LUULETUSED

Lindude laulu tundmaõppimine

Meie esivanemad on mõelnud paljude lindude laulule sõnad inimkeeles. Nii on erinevate lindude laulu kergem meelde jätta.

Lõokese laul (Karl Eduard Sööt)

Tiri- liri- lii,
siri- lii.
Üle maa, üle raa!
Tiri- liri- lii,
siri- lii.
Üle vee, üle tee!
Tiri- liri- lii,
siri- lii.
Üle soo, üle roo!
Tiri- liri- lii,
siri- lii.
Üle puu, üle kuu!

Pääsukese laul (Rahvasuust)

Midli- madli, kudli- kadli,
kudusin kangast, tegin riidet,
õmblesin poisile püksid.
Poiss läks metsa
kännu otsa
tõmbas lõhki- kärr.

Ööbiku laul (Rahvasuust)

Kiri- küüt, kiri- küüt,
vaole, vaole!
Tüdruk, tüdruk,
laisk, laisk,

too piits, too piits,
plaks, plaks!

Varblase laul (Rahvasuust)

Siit särat, särat siit,
särat, särat, üle aia.
Jüri- Mari odraaeda,
siit- sirr!

Tihase laul

Sitsikleit, sitsikleit

Metsvindi laul

Siit- siit
sa ei saa
mitte üks
pirrutikk!

Kuldnohk tuleb, laulik süles,
otsib oma pesa üles.
Leidnud selle raagus kaselt,
kohe laulu lahti laseb.

V. Leies (http://www.valgavg.edu.ee/loputood/Tiina_Liivamaagi/page6.html)

Kevadel

Juba on niitudel kevadevärve,
päike poeb õue, metsa ja järve.
Juba on põllumees adraga kesal,
kuldnohk loob laule ja ehitab pesa.
Juba on päevadel oodatud pikkus,
peenardel tärkamas rohetav rikkus.

(Laps loeb salmi : [luuletused] / Erika Esop ; [kujundanud Maarja Vannas-Raid], [Tallinn] : Huma, [1996] ([Tallinn] : ETK Trükikoda))

Kuldnohk

Ma olen kuldnohk,
väike lind, sa kuula mind ja vaata.
Mul kuldne nokk ja must on rind,
ma uudistama tulin sind!

(http://luuletused.score.ee/vaata/3144_Kuldnohk)

Kuldnokk

Kes on see mustakuue mees,
Kel nokk kuldkollane on ees.
Ta aias kärmelt toimetab,
Ja rõõmsalt aias siristab.

Autor: Kätlin Piiskoppel, Kadriina Keskkool

Kuldnoka rühma laul

Kuldnokk, kuldnokk, kevade lind.
Kuldnokk, kuldnokk, ootan ma sind.
Kevade tulekust teate tood mulle,
selle eest pesakasti teen sulle!

Kuldnokk ja vares

Uno Leies

Kuldnokk oma pere
reisivalmis sättis,
varblasega hüvasti
aiateibal jättis.

Vares seda nägi,
hüüdis valjult: "Kraaks!
Kuidas mina talveks
Lõunamaale saaks?"

"Muudkui aga lenda!"
vastas laululind.
"Ega mitte keegi
ju ei keela sind!"

Vares mõtles pisut...
"Lennata on igav!
Mina tahaks sõita
sinna lennukiga!"

Uno Leies. Tillukesi killukesi. - Tallinn: Eesti Raamat, 1966

Raeküla lasteaia kullalind

Merike Maide

Kullalind- kullalind olen ma
uhke kuldse nokaga.
Laulan päeva särama,
kui lendan üle Järva tänava.

Kullalind – kullalind olen ma

uhke musta kuuuga.
Tantsin taeva sinama
kaasa tule sõber sina ka.

Kullalind – kullalind olen ma
mulle meeldib mängida.
Olen sõbralik ja hea
kaaslastest ma lugu pean.

ÕNNELINNUD

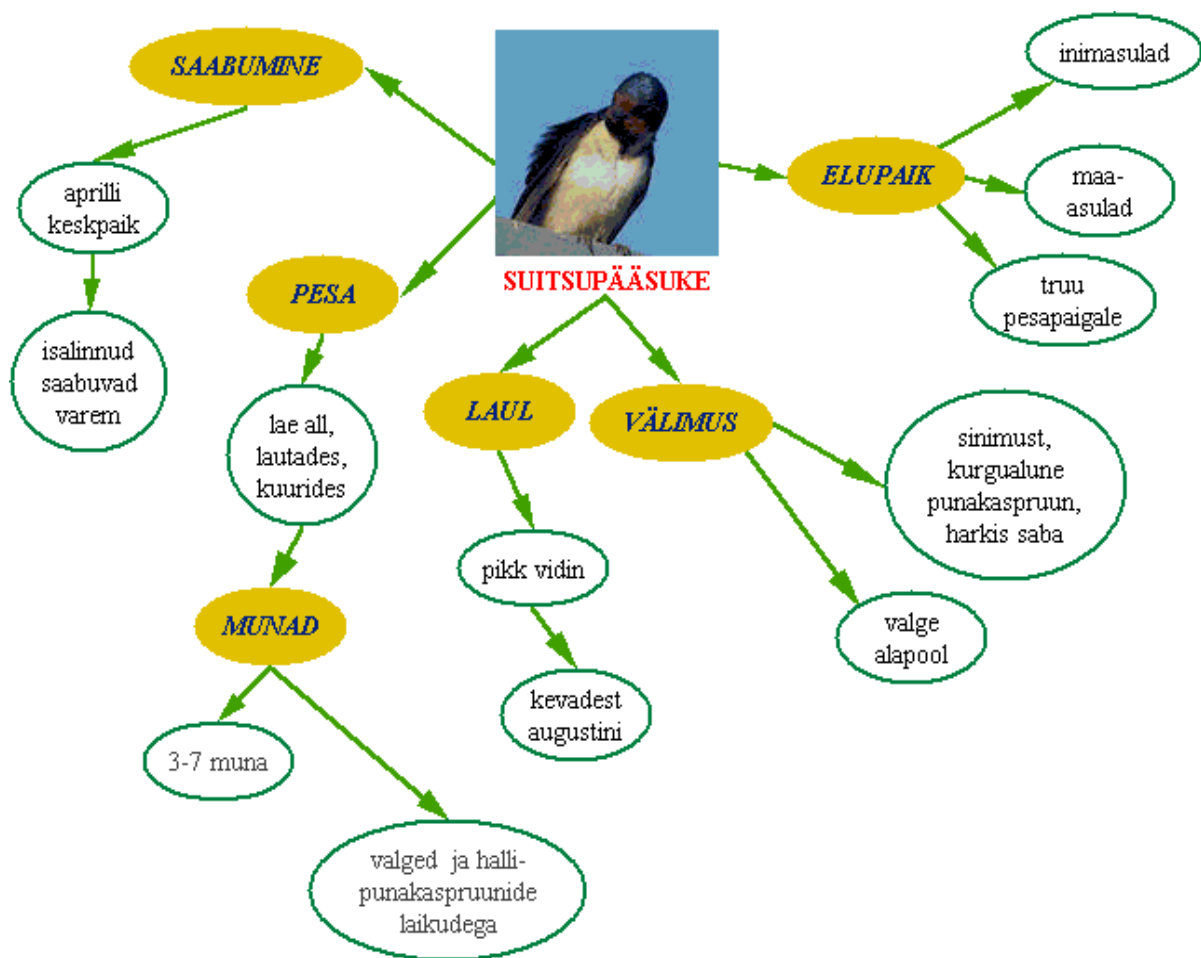
Materjali kokku pannud õpetaja: Tiiu Nasari

VÄLIMUS JA ELUVIIS

Eesti pääsukesed

Nime ja välimuse järgi pääsukesti elab Eestis 4 liiki. Lisaks suitsupääsukele pesitsevad meil ka räästapääsuke (*Delichon urbicum*), kaldapääsuke (*Riparia riparia*) ja piiritaja e piirpääsuke (*Apus apus*). Esimesed kolm liiki on küllaltki lähedased sugulased ja kuuluvad kõik värvuliste seltsi. Seevastu piiritaja ei ole värvuline ning on hoopis lähedasem sugulane Põhja-Ameerika koolibridele kui meie pääsukestele.

	<u>Suitsupääsuke</u>	<u>Räästapääsuke</u>	<u>Kaldapääsuke</u>	<u>Piiritaja</u>
Ülapoole värvus	Sinakasmust	Sinakasmust	Helepruun	Mustjaspruun
Alapoole värvus	Kreemikasvalge	Puhasvalge	Kreemikasvalge, üle pugu jookseb helepruun kaelus	Mustjaspruun
Pea värvus	Punakaspruun laup ja kurgualune	Nägu sinakasmust, kurgualune puhasvalge	Nägu helepruun, valkjas kurgulaik	Mustjaspruun, kurgualune veidi heledam (nähtav ainult lähedalt)
Saba	Sügavalt harkis	Nõrgalt harkis. Lennus parim määramistunnus: valge laik sabapealsel	Nõrgalt harkis	Kitsas, ahenev saba, nõrgalt harkis, tihti pole harki näha
Häälitsused	Vaheldusrikas sädistav „midli-madli-kudli-kadli...“. Samuti „vidiit-vidiit...“	„Britt... britt...“	Karedad „krr...“ ja „šurr...“ häälitsused	„Piiri-piiri-piiri...“
Pesa	Savist, kausjas, pealt avatud	Savist, pesa ülemine serv kinni müüritud; selle sees ovaalne lennuava	Pesa pole nähtav	Pesa ei ehita, kasutab teiste lindude (varblased, kuldnokk) pesi
Pesakoht	Hoonete (laudad, lakad, pööningud, küünid, tuulekojad) sees, sildade all	Hoonete välisküljel räästa all	Pesa asub liiva- ja kruusajärsakute sees, 0,5..1m käigu lõpus.	Paneelmajade õhutusavades, eterniitkatuse all, kuldnoka

PÄÄSUKE

RÄÄSTAPÄÄSUKE	SUITSUPÄÄSUKE
<p>Saba lühem, vaid poolkaarja väljalõikega</p> <p>Saba ja selja vaheline ala laialt valge</p> <p>Kurgualune valge</p> <p>Enamasti pesitseb hoonete väliskülgedel katuseräästaste all, pesa keraja kujuga pealt kinnine ehitis, millel vaid ülaservas lennuava</p>	<p>Saba pikk, sügavalt harkis</p> <p>Saba ja selja vaheline ala on mustjassinine</p> <p>Kurgualune punapruun, mustja poolkaarega</p> <p>Enamasti pesitseb hoonete sees, pesa pealt lahtine kausja kujuga</p>

PÄÄSUKESED

„Mudilaste loomaraamatu“ märgil lendab pääsuke. Suitsupääsuke on meie rahvuslind. See tähendab, et ta on rahva lemmik. Meile meeldib tema kena vidistamine ja kiire lend ja sõbralik olemine. Suitsupääsuke teeb sageli pesa loomalautadesse või pööningule. Ta ei karda inimest ja võib lahtisest aknast sissegi lipsata. Mõnikord on ta koguni kööki pesa ehitanud. Suitsupääsukese pesa on nagu savikauss. Tema sugulase räästapääsukese pesa on jälle nagu savist kera. Aga mõlemad toovad nokas

pisikesi savitükke kohale ja mätsivad neid teiste plönnide külge. Kui head pesasavi pole lähedalt leida, võib kuivanud pesa hiljem maha kukkuda. Linnas pääsuke ei ole, sest asfaldist nad pesa teha ei oska.

Linnas lendab küll ringi musti pääsuke moodi linde, keda varem kutsutigi piirpääsukesteks. Tegelikult on need piiritajad. Nad pole isegi pääsuke sugulased. Samamoodi võib kusagil Austraalias elada sinu nägu poiss või tüdruk, aga ega ta sellepärast veel sinu sugulane pole.

Kaldapääsuke on küll päris pääsuke. Tema uuristab jõekaldasse või järsu mäenõlva sisse sügavad käigud ja teeb käigu lõppu pesa.

Kõik pääsukesed lendavad hästi, sest nad püüavad putukaid otse õhust. Maast nad toitu ei korja. Mõnikord riivavad kiirel lennul vett ja võtavad lonksu juua.

Kui ilmad on soojad ja putukaid palju, kasvavad pojad kiiresti suureks. Siis istuvad pääsukesed telefonitraadidel ja peavad koosolekut. Nende vidistamine traatide on kindel märk, et suvi on lõppemas. Ja siis lendavad pääsukesed lõunamaale, kus on küllalt sooja ja süüa.

SUITSUPÄÄSUKE

Hirundo rustica rustica

1960. aastal esitas Rahvusvaheline Linnukaitsenõukogu kõigile maadele üleskutse valida üks lind oma rahvuslinnuks, et sel teel tõhusamalt linde kaitsta. Kaasajal saavad paljud haruldased linnuliigid säilida vaid inimese heatahtliku suhtumise ja kaitse korral. Linnukaitse ei piirdu ainult haruldaste liikidega, vaid huvitub ka tavalisematest linnuliikidest. Eesti ornitoloogid (linnuteadlased) arutasid rahvuslinnu valimise küsimust mitmel koosolekul ja leidsid, et kõige sobivam selleks on suitsupääsuke kui rahva hulgas hästi tuntud ja üldiselt armastatud lind.

Suitsupääsuke on sügavalt harkis saba ja valge alapoollega läikivalt sinimust pääsuke. Kurgualune on tal punapruun ja puguala piirab must poolkaar. Isalinnu sabahark on pikem.

Pääsukeste ja üldse laululindude hulgas on suitsupääsuke kõige kiirem ja osavam lendaja, kes võib läbida kuni 120 km tunnis. Rände ajal on ta üks väheseid laululinde, kes julgeb tormise ilmaga avamere kohal lennata. Südikusest ei ole tal puudust ka pesitsuskohas, kus ta valju kisaga ründab õuel hiilivat kassi või õhus varitsevat kulli. Sel viisil päästab ta tahtmatult ka mõne teise linnu elu. Inimeste suhtes on suitsupääsuke mõõdukalt usaldav ja rahulik. Sageli puhkab ta telefonitraadil või katuseharjal, mõnikord ka raagus oksal. Maapinnale laskub ta tavaliselt vaid pesamaterjali hankimiseks. Mõnikord halva ilmaga ka toitumiseks, kui putukad on õhust kadunud ning varjuvad rohus. Lendavad putukad on tema peamine toit.

Laul.

Suitsupääsuke laul on pikk vidin, mis lõpeb venitatud särinaga. Suitsupääsuke laulab kevadest kuni augustini, vahel isegi septembris. Suitsupääsuke võib laulda nii lennul kui ka paigal istudes. Suvel hakkab ta tavaliselt laulma varsti pärast südaööd, paar tundi enne koitu. Laulu lõpetab suitsupääsuke alles videvikus. Suitsupääsuke kutsub teist lindu "bit" või "vit". Hoiatushüüd on vali ja kilav "tsiviip tsiviip...".

Saabumine.

Esimesed suitsupääsukesed ilmuvad meile tavaliselt aprilli keskel, suuremal hulgal aga jõuab neid kohale mai algul. Esimestena saabuvad tavaliselt isalinnud. Vanemad linnud saabuvad noorematest varem.

Elupaik.

Suitsupääsukesed elavad tavaliselt inimasulates. Eelistatud on maa-asulad.

Oma pesapaigale ja pesale on suitsupääsuke väga truu. Sageli tulevad nad järgmisel aastal vanale

pesitsuskohale tagasi. Noored suitsupääsukesed asuvad mõnikord isegi oma sünnipessa pesitsema. Linnud, kes koos pesitsevad, ei randa ega talvitu koos, vaid kohtuvad kevadel vana pesa juures. Inglismaal pesitses üks rõngastatud isend koguni üheksal aastal samas kohas. Kui pesa hävib, jätavad suitsupääsukesed kergesti maha küüni või lauda, kus nad seni pesitsesid. On tähele pandud, et mahapõlenud maja asemele ehitatud uus hoone jääb paljudeks aastateks suitsupääsukesteta.

Pesa.

Varem pesitses pääsuke looduslikes koobastes ja ehitas pesa nende lae alla. Hiljem siirdus ta inimeste poolt ehitatud hoonetesse - lautadesse, kuuridesse, küünidesse, isegi eluruumidesse, kui sinna on vaba sissepääs. Seal kinnitab ta pesa laepalgi külge. Harva leidub tema pesi ka hoonete välisseintel räästa varjus.

Pesa hakkab pääsuke ehitama varsti pärast saabumist ja seda teevad mõlemad linnud koos. Pesa on ülalt lahtine poolkera porist ja savist, mida linnud on süljega immutanud ning millesse nad põimivad õle- ja rohukõrsi, jõhve, karvu ja sulgi. Pesa sisemus vooderdatakse rohukõrte ja sulgedega.

Munakurn.

Esimese täiskurna võib meil leida mai teisel poolel või juuni algul, teine kurn on täis juuli lõpul või augusti algul. Täiskurnas on 3-7 muna. Suitsupääsukese munad on valkjad, hallide ja punapruunide laikudega.

Haudumisaeg on sõltuvalt ilmast 12 - 19 päeva.

Pojad.

Poegade koorumine võib kesta mitu päeva. Pesast lahkuvad pojad 17.- 22. elupäeval. Siis on pojad juba täiesti lennuvõimelised. Seejärel tullakse veel mõnda aega ööseks pessa magama ja saadakse paari nädala jooksul vanalindudelt toitu.

Kuni lahkumiseni ööbivad noorlinnud põõsastikes või roostikes. Sügisrände ajal moodustavad nad mõnikord hiigelseltskondi. 1968. aasta augustis ööbis Võrtsjärve roostikus ligikaudu 120 000 suitsupääsukest.

Lahkumine.

Sügisene parvedesse kogunemine ning lahkumine algab augusti alguses ja lõpeb septembris. Viimasteks lahkujateks on sageli noored linnud, keda võib mõnikord näha veel oktoobris ja isegi novembris. Need on tavaliselt hilisest pesakonnast võrsunud linnud, kellel rändetung ei jõua õigel ajal välja areneda. Sellised linnud on määratud hukkamisele. 1963. aastal õnnestus Kiirjärvel kahel noorel suitsupääsukesel ühes loomalaudas endal elu sees hoida kuni detsembri lõpuni, mil nad viimaks ikkagi hukkusid.

Ränne toimub päeva ajal, mõnikord üsna suurte salkadena. Suitsupääsukeste talvitusaladeks on troopiline ja lõunapoolne Aafrika.

L. Rootsmäe, H. Veroman. Eesti laululinnud. - Tallinn: VALGUS, 1974. - Lk. 22-26.

LUULETUSED

Pääsukese laul

Kireli-kareli, sireli-sareli
üle tare,
üle vare.
Tsirr-tsirr, tsirr-tsirr!

Kireli-kareli, sireli-sareli
üle koja,
üle oja.
Tsirr-tsirr, tsirr-tsirr!

Kireli-kareli, sireli-sareli
üle muru,
üle turu.
Tsirr-tsirr, tsirr-tsirr!

Kireli-kareli, sireli-sareli
üle laeva,
üle taeva.
Tsirr-tsirr, tsirr-tsirr!

PÄÄSUKENE

Midli Madli, Kudli Kadli, kudusin kangast, tegin riidet, õmblesin pojale püksid. Poeg läks metsa kännu otsa, tõmbas lõhki: sirts - sirr!

Kui ma ära läksin, kui ma ära läksin – tunnid - tunnid olid täis – videlikku käärrr . . . Kui ma jälle tulin, kui ma jälle tulin – tunnid - tunnid olid tühjad – videlikku, käärrr. . .

Johannes Käis "Esimesed Vaod", J. Ratassep'a trükikoda Tallinnas, Lai tn. 43.

PÄÄSUKENE

Mihkel Veske

Piiri - pääri pääsukene,
imeilus linnukene,
laulis meie aia pääl,
lendas üle meie kesa,
räästa alla tegi pesa,
söötis oma poegi sääl.
Kuhu läksid, pääsukene,
lendasid sa, linnukene?
Kus nüüd hüüab sinu hää!
Läksid ära lõunamaale -
rõõmustama rahva ra'ale,
lendad, laulad lahkest' sääl?

Piiri - pääri pääsukene,
imeilus linnukene,
tuled jälle kevade?
Tood meil kaasa teisi linde?
Laulad õitsma Eesti pinda?
Hüüad rahvast rõõmule?

Meie kiisul kriimud silmad. - Tln.: Eesti Raamat, 1985. - Lk. 37 - 38.

PÄÄSUKESED

Sügise nad pikas reas
vaatavad ja vaikivad.
Ise kurvad, ise mures
traadist õrrel istuvad.
Tuul on vilu, taevast tume,
maa nüüd must ja murelik -
üle metsa, üle mere
tee ees tundmata ja pikk.
Põhjast lõuna kulgeb rada
igivana linnutee.
Lõunast põhja kutsub aga
pesapaik ja kevade.

EESTIMAALE

Ruth Kerov
Mu südames kodu ja Eestimaa -
looklevad põllud, meri, heinamaa.
Pääsukeste vidinast heliseb rind,
rukkililledest sinetab pind.

Eestimaa, su vaesust ja rikkust
on tuntud ja tuntakse veel.
Tunnen su laulude üle uhkust
ja armsaks saanud kodune keel.

Eesti ja eestlased kuuluvad ühte -
kõik rõõmud ja mured ja maised tööd.
Mu kodu kuulub Eestiga ühte,
mu süda temaga ühises rütmis lööb.

Salme- ja riime lugemisvalmiduse kujundamiseks

Piiri pääri, piiri pääri
pääsukesel kaasas käärid.
Kõrgele ta õhku põikab,

õhust aina laule hõikab.
Küll on tubli ehitaja
igal kevadel teeb maja.
Eluase räästa all,
sabakuub on seljas tal.

KAR-KÄRR

Mäe all vilgas ojake,
veertel vahujoomed.
Mäe peal väike majake,
õues õitsvad toomed.
Majakese räästa alt
lendamas näed rutakalt
saterkuues lindu.
Lind laulab nii:
„ Korjasin, kirjasin,
korjasin, kirjasin
vakatäie villu.
Ketrasin, kudusin,
Kustasele kuue.
Kustas-poiss läks kaevule,
vett tooma taadile,
kiskus kuue,
katki kärr!“

„ Kuldnokk-kullanokk“ Muia Veetamm , Kirjastus „ Eesti Raamat „ 1984

PÄÄSUKESE LAUL

Kireli-kareli, sireli-sareli
üle tare,
üle vare.
Tsirr-tsirr, tsirr-tsirr!
Kireli-kareli, sireli-sareli
üle koja,
üle oja.
Tsirr-tsirr, tsirr-tsirr!
Kireli-kareli, sireli-sareli
üle laeva,
üle taeva.
Tsirr-tsirr, tsirr-tsirr!

„ Upa, upa oalilli „ Karl Eduard Sööt , valimik luuletusi, 1972

FOLKLOOR

Mõistatused

Ora ees, käärid taga, kera keskel?
Sibinal-sibinal saksakeeli rääkis,
ees ork, taga hark, pealt
sinine kalevine, alt valge lõuendine?
Ilma käsita ja kirveta ehitab maja?

MIS LINNUGA ON TEGEMIST ?

on rändlind,
on musta värvi,
laulab väga ilusasti,
on kevadekuulutaja,
elab vana puu õõnsuses või inimese tehtud pesakastis,
aetakse tihti segamini muusträstaga.

Suitsupääsukese seos folklooriga

pääsuke *Hirundo rustica, Delichon urbica*. Enamik tekke- ja seletusmuistendeid pääsukestest lähtub mingist ülekohtuaktist naisterahva (tüdruku, nooriku) vastu, kellest saab pääsuke:
Abielumees võtab uue, noorema naise. Eelmine lendab pulmast pääsukesena minema;
Mees võtab naise, kes ei kõnele, tahab teda vihahoos tappa ja lööb tal kirvega seelikusaba lõhki.
Naine lendab pääsukesena minema;
Nõid (võõrasema) muudab pruudi pääsukeseks ja paneb oma tütre asemele. Pääsuke oma laulus teatab tõe, mispeale ta välja kihutatakse. Lõhki löödud saba saab ta pulmamõõga hoobi tõttu;
Võõrasema tapab vaeslapse, luudest saab pääsuke (vrd. AT 720);
Võõrasema tahab vaeslast tappa, see pääseb verise kurgualuse ja lõhkise seelikuga ning saab pääsukeseks;
Ämm lööb minial saba lõhki;
Pääsuke on saanud orjatüdrukust, kel olnud vähe süüa ja palju tööd, sest ajast on tal must rätt õlgadel;
Jumal (sant, nõid) muudab rikka talu pulmaseltskonna pääsukesteks.

Pääsukese sabaharude saamislugusid on veel: selle eest, et pääsuke inimest kaitses, hammustas madu tal tüki sabast välja; pääsuke jäi aiateiba otsa kinni; naeris enda saba lõhki.

Pääsukest on nimetatud ka jumala kanaks (lutsi keelesaare eestlased) või Jeesuse linnuks, seletusega, et Jeesus lapsena teinud savist lindusid ja neist saanud pääsukesed.

Pääsukeste elutsemist maja juures on peetud hea õnne märgiks. Pääsupesa mahakukkumine, pääsukeste loobumine pesitsemisest maja juures tähendas loomaõnnetust, tulekahju, tüli, pahandust, koguni majaomaniku surma. Inimelamusse sisse lendamist pole heaks endeks peetud, see kuulutab ette tulekahju või pereliikme surma, harvemini pulmi. Lehma kõhu alt läbi lendamine arvati nagu *lepalinnu lendamisestki, et lehm hakkab verd lüpsma. Üks raviviise on tuel suitsutatud pääsupesa sisseandmine haigele loomale. Pääsupesa lõhkumisel ootab ees õnnetus, pimedaks

jäämine, lapsepea kasvab pääsupea taoliseks, kariloomadel jäävad jalad haigeks, lehm hakkab verd lüpsma, surevad lambad, linnukasvatus ei õnnestu või läheb maja põlema. Lääne- ja Pärnumaal öeldi, et lõhkuja näole ilmuvad pääsukesetäpid (tedretähed). Pääsukest keelati puutada, öeldi, et kui inimene teda puutub, siis see lind elama ei jää ja varsti hukkub (Kodavere). Tuntud on muistend, et pääsukesed on talvel järves ning söövad enne erilist taime, et kevadeni magama jääda (analoogia *madude talvekorterisse jäämisega).

Muinaslugu pääsukesest

1. Pääsuke on ilmale loodud orjatüdrukust, kellele perenaine vähe süüa andis ja palju tööd tegema sundis. Äkki muutunud ta linnuks, kes läbi akna välja lendas, must suurrätt õlgadel.
2. Pääsuke on pärit vaeslapsest, kellele võõrasema vähe süüa andis ja rasket tööd tegema sundis. Ühel päeval muutus tüdruk pääsukeseks ja lendas läbi akna vabadusse. Kuri võõrasema kahmas talle veel järele, et vaeslast kätte saada, aga sai kinni ainult tema seelikusabast, mis lõhki kärises. Siis visanud perenaine teda veel suurest vihast verikäkiga, millest pääsukele punane laik külge jäi.

Rahvatarkused

Kus pääsukesed pesa teevad, sinna majasse tuleb lamba- ja loomaõnne.

Kui pääsukesed teevad majja pesa, siis on oodata üldist õnne.

Õnnelinnu pihta ei lähe püss lahti.

Kust pääslased ära kaovad, selle maja õnn on ka kadunud.

Pea pääsukeksi kallimaks kui oma silmatera.

Pääsupesad räästa all varjavad maja õnnetuste eest.

Karistused

Kes pääsuke maha lööb, jääb pimedaks.

Ilmaennustused

Pääsuke toob päevasooja.

Kui pääsukesed madalalt lendavad, on vihma oodata

Rahvapärased nimed: pääsu, päskel, päsku, päästlane, pääslane, päästlik, päälina, pläästikene, päästal, päästuke, harkhänd.

KÄITUMINE LINNUPESADE JUURES

Linnupesi ei tohi lõhkuda. Isegi nii ligi ei tohi minna, et hingeõhk pesani ulatab – siis jätab lind pesa maha ja pojad surevad.

Linnumune pole vaja katsuda, siis jätab lind pesa maha.

Mune, poegi ega isegi vana lindu ei tohi vaadata, et hambad paistavad – röövlinnud tulevad siis pesa kallale.

Linnupesa vaadates hoia käsi suu ees.

Kui korra pesa nägid, siis peab sulle sellest aitama.

Kahte pattu ei anta andeks: linnupesade lõhkumine ja noorte puude rikkumine.

Laps, kes palju linnupesi leidis, oli õnnis.

NUHTLUSED JA KARISTUSED VÄÄRA KÄITUMISE KORRAI

Kes linnupesi lõhub, selle lööb pikne maha.

... selle hing läheb põrgu.

... see jääb põdema.

... selle lapsed sünnivad vigased.

Muistend

Suvementme ärataja

Pääsukest on alati tuntud, kui suvetoojat, kuid ühel ammusel ajal ei tahtnud suvi kuidagi tulla. Talupojad olid kõik ääretult vihased ning sajatasid talve, et ta lõpuks lahkuks. Kuid vaene talv ei saanud ju lahkuda, sest suve pole tulemas ning seega ei jäänud tal muud üle kui visata lund ja kallata vihma. Ühel ilusal talvepäeval, kuigi oli juba mai, kutsus talvetaat endale appi pääsukese, et ta läheks ja ärataks suvementme. Pääsuke oli nõus ja asus teele. Möödus nädal, siis teine ja kolmas, kuid pääsukest polnud ikka. Kuid mida siis meie vapper pääsuke tegi? Ta võitles tugevate tuulte ja tormidega kuni jõudis lõpuks suvementme koduni. Ta koputas uksele, aga keegi ei vastanud, siis lendas pääsuke aknast sisse ja äratas suvementme üles. Suvementm kargas püsti ja jooksis tuhatnelja talvetaati välja vahetama.

Ning sellest ajast saadik on pääsukese ülesandeks iga talv suvementme juurde lennata ja ta üles ajada.

MÄNGUD

LINNUKAUPLEJA

Mängu käik: Mängujuht- linnukaupleja annab mängijatele lindude nimetused. Ühte lindu võib olla mitu. Tuleb ostja ja ütleb: ``Tahan linde osta.``

Linnukaupleja küsib: `` Millist lindu sa tahad?``

Ostja nimetab mõne linnu nime. Nimetatud lind/ linnud lendab/ lendavad väljakule tähistatud ala või märgi suunas ja peavad seda enne koju lendamist käe või jalaga puudutama. Ostja proovib linde tabada. Tabatud lind saab uueks ostjaks.

Linnud võivad salaja või õpetaja märguande peale oma nimesid vahetada, et ostja ei teaks, kes ``lendu tõuseb``.

LIND LENDAB

Mängujuht hüüab: „Lind lendab!“ ja tõstab käed tiibadeks. Teised mängijad peavad tegema sedasama. Mängujuht loendab järjest lindude nimesid ja ütleb nende vahele ka loomi või esemeid, kes/mis ei lenda. Ise tõstab ta „tiivad“ alati üles. Kes mängijatest eksib, tõstes tiivad valel ajal, langeb mängust välja

KASS JA VARBLASED

Lapsed seisavad mingi objekti juures.. Nad on varblased pesades. Nendest eemal istub õpetaja, kes on kass. Hüüde peale jooksevad varblased mänguväljakule ja lehvitavad tiibadega. Algul kass magab, siis ta aga ärkab ja teeb: näu ja hakkab varblasi püüdma. Varblased lendavad kassi eest oma pesadesse.

SABAKULL

Igale lapsele kinnitatakse värviline pael taha näiteks püksikummi vahele. Kõik lapsed on üheaegselt nii kullid, kes püüavad teiste saba ära napsata, kui eest ärajooksjad, kes oma saba kaitsevad . Mängu lõpus on kaks võitjat - see, kes suutis kõige kauem oma saba alles hoida ja see, kes kogus kõige enam sabasid.

KETIKULL

Kulliks löödu võtab eelmisel kullil käest kinni ja nad asuvad kahekesi püüdma. Mängus venib kullikett üha pikemaks. Võitja on viimane püüdmatu laps.

Igal linnul oma nimi!

Vahendid: linnupildid (10 x 15)

sõnakaardid (linnunimetusega)

võlukotike (riidest, kaunistatud kott)

Laste arv: kõik rühma lapsed

Laste vanus: 6-7a.

Eesmärgid: 1) laps õpib tundma linde välimuse järgi 2) lapsel areneb lugemisoskus

Mängu käik: Laps võtab võlukotist linnu pildi. Laua peale on laotud sõnakaardid. Laps leiab õige nimetusega kaardi ning asetab selle pildi kõrvale või pooled rühma lastest võtavad linnupildi ja pooled sõnakaardi ning moodustavad paarid.

Ühenda linnu kehaosad

Vahendid: 4-5 linnu pildid kolmeks osaks lõigatud (pea, keha, saba)

Laste arv: kogu rühma lapsed. Laste vanus: 4-7 a.

Eesmärgid: 1) laps õpib ühendama linnu kehaosad tervikuks 2) areneb omavaheline koostöö

Mängu käik: laps võtab võlukotist ühe linnupildi osa. Kui kõik lapsed on seda teinud, hakkavad nad otsima linnu teisi kehaosaid. Kui leitud, asetatakse pilt lauale.

Hiljem ühiselt vaadatakse, kas kokku on pandud õiged linnud.

Suur, keskmine, väike lind.

Vahendid: erineva suurusega lindude pildid

Näiteks: varblane, kuldnokk, valge toonekurg, pääsuke

Muusika, mille järgi saab mängult lennata

Laste arv: kogu rühma lapsed

Laste vanus: 3-7a.

Ettevalmistus mänguks: eelnevalt on vaadeldud mängu tulevaid linde

Eesmärgid: 1) laps eristab linde suuruse järgi

2) areneb mälu

3) kinnistuvad mõisted „väike“, „suur“, „keskmine

Mängu käik: mängujuht (õpetaja) lepib kokku mängureeglid:

* väikese linnu lend

* suure linnu lend

* keskmise linnu lend

Õpetaja nimetab linnu. Muusika pannakse mängima ja laps hakkab lendama vastavalt linnu suurusele. Mõne aja pärast nimetab mängujuht uue linnu. Ja nii edasi.

Mis värvi on lind?

Vahendid: värvikaardid

linnupildid

muusika

Laste arv: kogu rühma lapsed

Vanus: 3-7a.

Eesmärgid: 1) lapsel kinnistuvad värvused

2) laps õpib linde värvuse järgi eristama

Eelnevalt on pildid kinnitatud lastele nähtavale kohale (tahvlile).

Mängu käik:

iga laps saab mingit värvi paberi. Õpetaja nimetab linnu nime. Tantsima hakkavad need lapsed, kellel on vastava linnu värv. Pärast tantsimist näitab keegi lastest , kus asub see lind tahvilil. Mäng jätkub uue linnu nimetamisega.

Näiteks: valge toonekurg (valge värvikaart)

sookurg (hall värvikaart)

suitsupääsuke (must värvikaart)

Linnu algustäht.

Vahendid: linnupildid

tähekaardid

Laste arv: kogu rühma lapsed

Vanus: 5-7a.

Eesmärgid:1) kinnistub lindude tundmaõppimine

2) areneb häälikuanalüüs

3) areneb tähtede tundmaõppimine

Mängu käik:

õpetaja näitab linnu pilti. Lapsed mõtlevad, kellega tegemist. Nad häälivad linnu nime ning leiavad tähekaartide hulgast linnu algustähe. Seejärel tõstavad tähe pea kõrgusele ja näitavad seda õpetajale. Üks lastest ütleb linnu nime.

Näiteks: luik- L

vares- V

suitsupääsuke-S

Mitu häälikut on sõnas?

Vahendid: linnupildid

numbrikaardid

Laste arv: kogu rühma lapsed

Vanus: 4-7a.

Eesmärgid: 1) areneb häälikuanalüüsioskus

2) areneb mälu, loendamisoskus

3) õpib numbreid tundma

4) õpib linde tundma

Mängu käik:

õpetaja näitab linnu pilti. Laps mõtleb, kellega on tegemist. Kui linnu nimi on kindlaks tehtud, siis ta häälib seda sõna ning jätab meelde, mitu häälikut on sõnas. Seejärel näitab numbrikaarti.

Näiteks: lõoke- 5

metsvint- 8

leevike- 6

pääsuke- 6

Paigalind, rändlind.

Vahendid: linnupildid

muusika

võlukotike

Laste vanus: 5-7a.

Laste arv: kogu rühma lapsed

Eesmärgid: 1) lapsel kinnistuvad mõisted „ paigalind“, „rändlind“

2) õpib teatud tunnuse alusel hulkade moodustamist

3) õpib moodustama paari

Mängu käik: iga laps saab võlukotikesest linnupildi. Ta peab mõtlema, kas lind on paigalind või rändlind. Õpetaja annab korralduse:

* lendavad paigalinnud

* lendavad rändlinnud

* paigalind ja rändlind moodustavad paari

* paigalinnud ja rändlinnud moodustavad eraldi hulga

Linnukene, lenda pessa!

Vahendid: pildid pesadest

linnukaardid

muusika

võlukotike

Laste vanus: 4-7a.

Laste arv: kogu rühma lapsed

Eelnevalt on toas märgitud lindude pesakohad, s.t. pandud erinevatest pesadest pildid toa erinevatesse kohtadesse. Näiteks: suitsupääsukese pesa, kuldnoka pesakast, metsvindi pesa põõsas, luige pesa veekogu ääres jne.

Mängu käik: iga laps võtab võlukotikesest ühe linnupildi. Muusika hakkab mängima ja lapsed lendavad selle saatel. Kui muusika peatub lendab lind õigesse pessa.

Pärast pesavaliku õigsuse kontrollimist panevad lapsed oma linnupildi tagasi võlukotikesse ning mäng jätkub samamoodi uue pildi võtmisega.

Kõiki eelnevaid mänge saab veidi muudetud kujul mängida ka õues!

SIIDISABA

Materjali kokku pannud õpetaja:
Annika Heinsoo

VÄLIMUS JA ELUVIIS

Siidisaba ehk viristajat on kõige kergem ära tunda tema sulestiku siidise läike ning iseloomuliku tutikese järgi pealael. Pärast marjadega maiustamist puhkab siidisaba puuokstel.

Siidisaba pesitseb Euroopa põhjaosas. Meie geograafilisel laiusel on ta vaid värviküllase sulestikuga talvekülaline. Väga külmal talvel võivad siidisabad toitu hankida koguni Prantsusmaa lõunaosas ning Balkanil.

- Läbirändaja ja talvituja, üliharv pesitseja Eestis
- Elupaik metsatundra ja taiga
- Eluiga u 7a
- Parvelind
- Monogaamne
- Toidurohkuse tõttu ei kaitse territooriumi
- Pesa tassikujuline põdrasamblikust ja rohukõrtest, okaspuul
- Munade arv: 3-6, emaslind haub 2 näd, isaslind toidab
- Poegi hooldavad mõlemad vanemad
- Toit: putukad sh sääsed, kihulased, marjad (1000 marja/päevas)
- Levitab seemneid
- Vaenlased: praktiliselt puuduvad, rändel väikekiskjad, röövlinnud
- Ainus lind Euroopas, kes talvel taimtoiduline
- Marjade edasi andmine nokast nokka
- "Purjutaja"

Liiginimi eesti keeles: Siidisaba ehk viristaja

Liiginimi ladina keeles: *Bombycilla garrulous*

Rahvapäraseid nimesid: Talvelind, külmalind, pihlakapoiss, kadakpüü, kadakakull, lepalind, tuhkpea, tuttpea, tuttmüts, tutt-till, tutt-tili, viristaja, sirinokk

Kehamõõtmed: Kuldnoka suurune, aga jässakam. Tiiva pikkus 10...12 cm. Saba ja nokk lühikesed, tiivad kitsad. Kehamass: Umbes 60 g

Levik: Euroopa, Aasia ja Põhja-Ameerika metsavööndi põhjaosas, talviste hulgurännete ajal massiliselt ka lõuna pool kuni Lõuna-Euroopani ja Kesk-Aasiani. Eestis tavaline läbirändaja kevadel ja sügisel, pesitsemas haruharva.

Arvukus: Tavaline läbirändel sügisel ja kevadel, väikesearvuline talvel ja üliharuldane pesitseja.

Siinviibijate arv ja kohalolemise aeg märgatavalt vähenenud võrreldes möödunud sajandiga

Elupaik ja -viis: Lendab ringi salkadena või ka suuremate parvedena, harva üksikult. Lend sarnane kuldnokkadega. Sageli istuvad rahulikult juhmil ilmel puuokstel või nokitsevad oma sulgrüü kallal.

Ohtu ei oska karta, sest nende pesitsuspaigas, metsatundras ja taiga okas- ning kasemetsades neil see puudub. Nii ei lenda oksalt minema ka siis, kui inimene sealt alt läbi kõnnib, kui neid lendu peletada maanduvad nad sageli kõrvalpuule või koguni samale oksale tagasi

Ränne: Oma pesitsusaladel taigas ja tundras kogunevad talve saabudes parvedesse ja liiguvad lane ning lõuna poole (invasioonilinnud). Mõnedel andmetel viibivad meil septembrist maini, teistel aga saabub enamasti oktoobri lõpus. Harva on meil kogu talve. Massiline sisserränne leiab aset siis, kui toidusaak nende kodumaal ikaldub. Harilik on meil sügise ja kevadise läbirände ajal.

Toitumine: Väga ablas lind. Kogu talvepäev kulub toiduotsingule. Sööb hiiglahulga marju ja mitmesuguseid teisi vilju, sageli tühjendavad täielikult kogu pihlaka, viirpuu, kadaka, kibuvitsa või mõne muu puu. Osa suurest marjade ja viljade kogusest väljub seedetraktist seedumata ja nii aitab neid levitada. Poegi toidetakse enamasti selgrootutega

Pesitsemine: Metsatundras, taiga, okas- ja kasemetsades, alustab maikuu. Vanemad ehitavad koos pesa, enamasti 2...15 m kõrgusele kuuse otsa, sageli ka männile. Ehitusmaterjalina kasutab kuivi raagusid, samblatorte ja sammalt, kasetohu kiude, see on kausjas ja massiivne, põhi vooderdatud sulgedega. Pesas 3...6 (7) muna, haub peamiselt emaslind, isaslind aga toidab teda sel ajal. Inkubatsiooniaeg 14 päeva. Eestis pesitseb juhuslikult.

Areng: Pojad viibivad pesas ligi kaks nädalat. Lennuvõimeliseks muutuvad juuli alguses. Koht ökosüsteemis: Aitab taimi levitada, sest apluse tõttu jäävad paljud viljad-marjad seedimata. Mõisnikud jahtisid omal ajal, nendest tehtud suppi peeti delikatessiks. Ohustatus ja kaitse: Ei kuulu looduskaitse alla

Keskkond: Siidisaba pesitseb Põhja-Euroopa, Aasia, Kanada ja Alaska okaspuumetsades. Tema levila põhjapiir ulatub kuni puude kasvu piirini. Kevadel lahkuvad need linnud parvedena oma pesitsuskohtadest ning lendavad lõunapoolsetesse aedadesse, parkidesse ja põõsastega kaetud aladele, kust otsivad mitmesuguseid marju. Sel ajal pole siidisaba nii suurel määral okaspuumetsaga seotud, ning kuigi toitu hangib ta põõsastaimedelt, peatub ta alati ka tihedate metsade ligiduses.

Harjumused

Siidisaba on seltsiv lind. Sageli võib kõrge liiklustihedusega tee ääres näha rahulikult pihlapuul marjadega maiustavat siidisabade parve.

Nad söövad rahumeeli marju, seejärel puhkavad või lendavad jooma, siis aga jätkavad taas maiustamist.

Siidisaba lühikesed teravatipulised tiivad ning sirgjooneline, vahelduseks liuglev lennustiil meenutab kuldnoka oma.

Kui siidisabade parv marju täis puul kohad sisse võtab ja sööma hakkab, lasevad linnud kuuldavale läbilõikava karje, et teisi linde toidust eemale peletada.

Paljunemine

Siidisabade pulmamängud algavad juba talvel, veel enne, kui nad talvitumiskohtadest oma pesitsuskohtadesse naasevad. Isaslind saadab välja valitud partnerit ning laseb kuuldavale iseloomulike hääletsusi. Seejärel ajab ta oma suure peatuti turri, laseb saba rippu ja ajab suled nii kohevile, et näeb palju suurem ning ümaram välja, kui ta tegelikult on.

Kui emaslinnule isane meeldib, ajab ka tema oma suled puhevile ning seisab isaslinnu kõrvale, isane aga kostitab teda toiduga ning ulatab talle kingitusi, milleks võib olla oksake või puukooretükike.

Niisugune rituaal kordub mitu korda.

Siidisaba pesa näeb välja nagu sambla või rohukõrtega vooderdatud kausike. See paikneb 3-15 meetri kõrgusel maapinna kohal, enamasti samblaga kaetud puuoksal.

3-4 läikiva pinnaga muna on halli või kahvatusinist värvi, paari tumehalli tähniga. Mune haub põhiliselt emane, selleks kulub umbes 14-15 päeva. Toitu toovad poegadele mõlemad vanalinnud.

Toitumine

Poegade toitmise ajal koosneb siidisabade toit eeskätt sääskedest. Siidisabad püüavad neid putukaid madalal maapinna kohal, oksalt-oksale või telefonipostidele lennates.

Sügisel ja talvel koosneb siidisabade menüü puuviljadest ja marjadest. Siidisabad neelavad suurtes kogustes põldmarja, viirpuu, ligustri või musta leedri vilju, samuti „puhastavad” nad marjadest pihlakaid.

Siidisaba on väliselt liikumatu, lühikeste jalgadega lind, ent toidu hankimisel näitab ta üles südikust. Sageli ripub ta oksal pea alaspidi, et maitsvate marjadeni jõuda. Siidisabad neelavad marjad tervelt alla.

Ränded

Siidisaba veedab talveperioodi harilikult oma põhjapoolsetes pesitsuspaikades. Vaid Alaska ja Siberi populatsioonid lendavad lõuna poole.

Iga mõne aasta tagant kogunevad siidisabad aga ootamatult hiigelsuurtesse parvedesse ning võtavad ette pika teekonna lõuna või lääne poole.

Skandinaaviast pärit siidisabad suunduvad harilikult Briti saartele, vahel ka lirimaale, Islandile või Euroopa lääne-ning keskosa ja erandjuhtudel koguni Vahemere ümbrusesse.

Kui siidisabade parv oma rännuteekonnal erakordsele toiduallikale peale satub, peatuvad nad selles kohas niikaua, kuni kõik saab nahka pandud.

Talvel läbib parv sageli sadu kilomeetreid. Kui põõsad kevadel haljendama hakkavad, täiendavad siidisabad oma toidusedelit putukate ja noorte võrsetega. See on ühtlasi ka signaaliks, et põhja poole teele asuda. Mõnikord piirduvad siidisabade massilised ränded nende algupärase levila aladega, sellise rände põhjuseks on halb ilm või marjaikaldus.

SIIDISABAD

Valeria Ränik

Siidisabad- sulelised,
siidised ja sametised.
tiivad kirjuvöödilised,
tutid ime-imelised-
nad on nõnda ametis, et
aina vilksatavad nokad
marjadele maiad nokad...
Siidisabad, maiasmokad!
Siidisaba pole siidivend.
Tal on hele hääl ja hüplev lend.

FOLKLOOR

SIIDISABADE RAHVAPÄRASED NIMETUSED

VIRISTAJA, SININOKK, TUTT-TILL, TUTTMÜTS, TUTTMÜTS, TUTTPEA, TALVELIND, PIHLAKAPOISS
KÜLMALIND

SIIDISABA LAUL

TIRR-TIRR-TIRR, DÜÜ-DÜÜ

MÕISTATUSED LINDUDEST

RÄNDLINNUD

Must mees, kuldne suu, kodupaigale ta truu, istub maja katusel, trillerdab kui hõbekell? (Kuldnohk.)

Tuleb siis, kui kevad käes, rõõmustad, kui teda näed; vilistab ja laulu laseb, otsib oma eluaset; kindlasti sa tunnend teda, ta on lõbus laululind? (Kuldnohk.)

Küll on tubli ehitaja, igal kevadel teeb maja; eluase räästa all, sabakuub on seljas tal? (Pääsuke.)

Ora ees, käärid taga, kerakene keskel? (Pääsuke.)

Must mees, kalasaba taga? (Pääsuke.)

Ees käärid, taga tangid? (Pääsuke.)

Öötöö, päevatöö, käbedam kui käsitöö? (Pääsupesa ehitamine.)

Kukub, kukub, aga maha ei kuku? (Kägu.)

Kukub, kukub, aga haiget ei saa? (Kägu.)

Istub oksal üleval, laulab: "Kuku!"? (Kägu.)

Ühe jala peal seisab, sarvega joob veet? (Kurg.)

Valge ait, vahased sambad all? (Luik.)

Millisel laulul ei ole nooti? (Linnulaulul.)

Missugused linnud ei mune? (Isalinnud.)

PAIGALINNUD

Väike poisike hallis kasukas, õues keksib, terakesi otsib? (Varblane.)

Väike sõbrake, kollane kõhuke? (Tihane.)

Väike sõbrake, punane kõhuke? (Leevike.)

Mustem kui süsi, valgem kui lumi, kõrgem kui kirikutorn? (Harakas.)

Vanamees istub aia peal, hallid püksid jalas? (Vares.)

Öösel huikab, päeval magab? (Öökull.)

Terava nokaga meistrimees, ehitab ühe aknaga maja? (Rähn.)

Meese lab metsas, raiub kirveta puid? (Rähn.)

Puutööd teeb, ise sest sööb? (Rähn.)

Kaks korda sünnib, üks kord sureb? (Lind.)

Üks vaat, kahesugune õlu sees? (Muna.)

Ilus tare, kena tare, ei ole ust ega akent sisse minna? (Muna.)

Väike valge linnake, akent ei ole kuskil? (Muna.)

Tõsta jõuad, visata ei jõua? (Linnusulg.)

ENAMTUNTUD LINDUDEST LASTELE, TEAVET ÕUETUNNI SISUSTAMISEKS

MIDA LASTELE ÕPETATI?

Kui talvel linnuke aknale istub, peab talle süüa andma, muidu sureb keegi perekonnast (Türi)

Ei pea viimast viljapead põllu pealt ära noppima: taevaaluste linnujagu peab alles jääma. (Kaarma)

Varblasi ei tohi eemale peletada, veel vähem kinni püüda või surmata – see toob otsekohe suurt lambaikaldust. (Kadrina)

Kevadistele rändlindudele tuleb öelda: "Tere, tere, linnukesed, tulite jälle meile tagasi!" (Kadrina)

“Tere-tere, linnukene, kauge teekonna lõpetaja!” Nii öeldi kevadel lindudele, kes tulid. (Kodavere)
Ära kulli sega, kui ta üleval hiirt, ussi või rottu passib (Saaremaa)

KÄITUMINE LINNUPESADE JUURES

- Linnupesi ei tohi lõhkuda. Isegi nii ligi ei tohi minna, et hingeõhk pesani ulatab – siis jätab lind pesa maha ja pojad surevad.
- Linnumune pole vaja katsuda, siis jätab lind pesa maha.
- Mune, poegi ega isegi vana lindu ei tohi vaadata, et hambad paistavad – röövlinnud tulevad siis pesa kallale.
- Linnupesa vaadates hoia käsi suu ees.
- Kahte pattu ei anta andeks: linnupesade lõhkumine ja noorte puude rikkumine.
- Laps, kes palju linnupesi leidis, oli õnnis.

NUHTLUSED JA KARISTUSED VÄÄRA KÄITUMISE KORRAI

Kes linnupesi lõhub,
selle lööb pikne maha.
selle hing läheb põrgu.
see jääb põdema.
selle lapsed sünnivad vigased.
see jääb eluajaks hulguseks.
see jääb vanaduses pimedaks.
see jääb tummaks
sel kasvab kurgu alt linnupea välja (kõrisõlm)
Kui laps kukulindu osatab, siis kasvavad tal hambad puseriti.
Kes lindu narrib, selle hambad lähevad risti.

TASU LINNUPÄÄSTJALE

Kui sa rebase linnupesast eemale peletad, teeb Metsaisa sulle kingituse. Kes ühe linu kulli, rebase või nugise käest ära päästab, saab üheksa pattu andeks.
Kes pesast välja kukkunud linnupoja oskab niimoodi tagasi panna, et see ellu jääb, selle kallale ei hakka ükski kuri haigus.
Mida rohkem haigeid linde leiad ja nende häda ravid, seda rohkem tuleb sul sellel aastal õnne majja.
Kui teed linu jala terveks, ootab sind ees rõõmus aasta, kui teed terveks linu tiiva, saad eluaeg rõõmu tunda.

Lapse haiguse ja haiget saamise puhul lausuti loitsu:

Varesele valu,
harakale haigus,
mustale linnule muu mure/ tõbi,
meie laps saab/ saagu jälle terveks.

Varesele valu,
harakale haigus,
muule linnule muu tõbi,
kivi külge, kännu külge,
hobustega tulgu,

härgadega mingi,
vinna-vänna väravast,
iga nelja tuule poole

MÄNGUD

1. Talvised linnukesed

TEEMA: Lindude talvise elu tundmaõppimine

AEG: 10 minutit

VAHENDID: 20 kibuvitsamarja, 20 käbi, 20 kastanit või tammetõru

Mängu kirjeldus:

Juhendaja laotab viljad loodusesse piiratud alale. Mängijad jagatakse rühmadesse, ühes rühmas on 3 last. Mängijatele öeldakse, et nad on linnud ning peavad endale loodusest süüa otsima. Mängujuhi antud märguande, näiteks „linnud lendavad“ järel jooksevad kõik vilju otsima. Vilju saab korjata 2-3 minuti jooksul ja seejärel kutsutakse rühmad kokku. Mängijad loevad oma rühma poolt kogutud viljad üle (üks mängija loeb kibuvitsamarju, teine käbisid, kolmas kastaneid). Võidab rühm, kellel on kokku kõige rohkem vilju.

Arutletakse teemadel:

Mida linnud talvel söövad?

Miks mõned linnud talveks lõunasse lendavad?

2. Loomad, linnud

TEEMA: Loomade ja lindude käitumine talvel

AEG: 10 minutit

Mängu kirjeldus:

Mängujuht piirab kolm ala ning nimetab need järgnevalt - lõunamaa, mets, magamiskoht.

Mängujuht hüüab looma/linnu/putuka nime ning mängijad jooksevad piiratud alale, mis kirjeldab nimetatud liigi talvist tegevust looduses. Näiteks: mängujuht hüüab „karu“ ning mängijad jooksevad alale „magamiskoht“. Kui mõni mängija jookseb valesse kohta, peab ta nimetama liigi, kelle talvist käitumist tema poolt valitud ala kirjeldab.

3. Linnukesed

TEEMA: Aktiivne jooksumäng linnunimede kordamiseks

AEG: 15 minutit

Mängu kirjeldus:

Sissejuhatuses korraldatakse nende lindude nimed, keda lapsed sel päeval on kuulnud laulmas.

Üks laps valitakse kulliks, kes lendab mõneks ajaks oma pesa puhkama. Samal ajal seisavad ülejäänud lapsed rivis. Õpetaja kui mängujuht sosistab igale lapsele ühe eelnevalt meenutatud laululinnu nime.

Kohale lendab kull, kes küsib laste käest, kas siin lendab ringi mõni lind (nt. rohevint).

Nimetatud linnud lendavad oma pesast välja ja kull püüab neid tabada. Väga tublid on need linnud, kes jõuavad oma pesa tagasi. Kui kull on mõne linna kinni püüdnud, viib ta linna oma pesa. Siin on edasises mängus võimalik teha erinevaid variatsioone:

kull vahetab oma koha uue lapsega ning lendab laululindude juurde, kus õpetaja annab talle uue laululinnu nime
sama laps jätkab kullina tegevust ning püüab mängu lõpuni laululinde

Mängud raamatust „Liikumismängud lasteaias“ Ülle Tamm

Jooksumängud:

- Lindude lend
- Linnud ja kägu

Hüppe- ja hüplemismängud:

- Varblased ja auto

Matkimismängud:

- Linnud

Mitmesuguseid mängu:

- Haned-luiged, tulge koju
- Loomad, linnud, kalad

Tähelepanumängud:

- Linnud ja linnupuur

SIISIKESED

Materjali kokku pannud õpetajad: Maia Kundla, Margit Seiman, eripedagoog Karin Leetsar

VÄLIMUS JA ELUVIIS

Siisike on pisike rohekaskollane lind. Väljaspool pesitsusaega on ta väga seltsiv ja liitub sageli koos urvalindudega suurteks parvedeks. Siisikese lennujoon on lainjas ja hüppeline ning seetõttu kõigub osa linde parves lennates üles, osa aga alla ja kogu parv on pidevas tantsisklemises.

Toitumisel ripub siisike tihti kase- või lepaurbade ja peente oksakeste küljes, selg allapoole nagu tihasel. Siisikese kestev ja väga kiiretempoline laul on sädistav põimik kutsehüüdudest ja mitmesugustest kiiksuvates, vuristavatest häälistsustest ning lõpeb alati laialt venitatud kääksuva tooniga. Oma laulu esitab siisike tavaliselt puuvõras aga ka lennul.

Juba märtsi lõpul moodustavad siisikesed paarid. Isaslind laulab sel ajal kõrgel puuladvas, ajades emaslinnu juuresolekul tiibu ja saba laiali. Aeg-ajalt hüpleb isaslind ümber emaslinnu, suled pealael turris, puguala pungil, tiivad longus ja laiailaetud saba kõrgele tõstetud, nii et kollased sulepartiid on hästi nähtaval. Kui emaslind hakkab tiibu väristama ja manguvalt piiksuma, saab ta kaaslaselt noka vahele seemnekesi.

Pesa ehitab emaslind üksi. Enamasti paikneb pesa okaspuu külgoksal kuni 5 m kõrgusel ja on väga rasket leitav, sest väike pesa on väljastpoolt samblikust ja sulab ümbrusega hästi ühte. Pesa on paksuseinaline ning meenutab ehituselt ja materjalilt ohakalinnu pesa. Pesas olevad munad on valkjad pruunika kirjaga. Mune haub emaslind, keda isaslind sel ajal toidab. Poegade eest hoolitsevad mõlemad vanalinnud. Pojad on pesahoidjad ja lahkuvad pesast umbes kahenädalastena. Siisikese pesitsusjärgne elu erineb suuresti teiste laululindude elust sel perioodil. Üleaastati täheldatakse juunis ja juulis siisikeste massilist rännet põhja suunas. Sajad ja tuhanded otsivad toitu linna aedadest ja parkidest.

Lindudel on voolujooneline keha, mida katavad suled. Lindudel on lendamiseks tiivad. Lindudel on kaks jalga. Linnu suu on nokk, lindudel puuduvad hambad. Linnud hingavad kopsudega. Linnud ehitavad pesa ja munevad sinna munad. Emalind haub mune, nendest kooruvad pojad. Linnud on liigiti väga erinevad. Osad linnud elavad Eestis aasta läbi, teised lendavad talveks soojale maale. Kuna Eesti asub paljude lindude rännuteel, võib kevadel ja sügisel kohata ka paljusid läbirändavaid linde.

Välimus. Isaslind on emaslinnust värvikam. Tema nägu, rind ja päraniuala on säravkollased, pealagi ja kurgualune mustad. Emaslinnu rind ja alapool on hele hallitriibuline, pea hallim ja kergelt kollakas. Mõlemal sugupoolel on laiad kollased tiivavöödid, mis paistavad eriti hästi lennu ajal, samuti torkab siis silma sabakülgedele ulatuv kollane päraniuala.

Segamini võib ajada... **Rohevindiga ja koldvindiga.** Siisike on rohevindist väiksem, tal on väiksem nokk ja pealael on tumedam laik. Keha alapool on tal ka triibuline. Koldvindi pealael on laigu asemel õrn triibuline muster

ISASLIND

EMASSLIND

LINNUD JA NELI AASTAAEGA

Sa oled kindlasti tähele pannud, et loodusnähtused on seotud kindlate aastaaegadega. Talvel on külm, suvel soe. Talvel sajab lund, suvel vihma. Kevadel puhkevad puudel pungad, sügisel varisevad lehed. Kevadel inimesed külvavad ja istutavad taimi, aga sügisel koristavad saaki.

Samamoodi on aastaaegadega vaheldumisega seotud ka lindude elu. Kõige suuremad muudatused toimuvad kevadel, kui metsad ja põllud, jõed ja järved ärkavad talveunest. Kevadel pöörduvad rändlinnud „soojalt maalt” tagasi. Kõik kohad on täis linnulaulu. Aga mis kõige tähtsam: kevadel punuvad linnud pesi, munevad ja hauvad poegi välja. Suvel, kui noorlinnud on juba suuremaks kasvanud ja pesast välja lennanud, tekib metsades ja aasadel vaikus.

Uus elavnemine toimub sügisel. Kõikjal on näha linnuparvi. Lähenevad külmad. Linnud lendavad ära. Talv on pikk, ei ole kerge nendele lindudele, kes kohale jäävad. Siisike levitab vähesel määral okaspuude seemneid.

KUIDAS TOIMIB SIISIKE?

Siisike on talvine talvelind. Ta on paljuski sarnane urvalinnuga. Siisikeste rändega on segased lood, sest nad võivad juba suvel ringi liikuda. Vahel lendavad nad isegi põhja poole, talvituvad aga väga laial alal Euroopas ja isegi Põhja- Aafrikas, igal juhul rändab enamik meie linde talveks ära, kuid mõnel aastal, eriti kevade poole, tuleb neid siia väga palju mujalt. Üleaasta täheldatakse juunis ja juulis siisikeste massilist rännet põhja suunas. Siisike on Eestis ränd- ja hulgulind. Talveks jäänud isenditele saabub lisa peamiselt aprillis. Sügisena lahkumine algab septembri keskel.

KUS ON SIISIKESTE PESA?

Enamasti võid sa pesa näha okaspuu külgoksal 5 m. kõrgusel ja on väga raskesti leitav, sest väike pesa on väljastpoolt samblikust ja sulab ümbrusega hästi ühte. Pesa on paksuseinaline poolkerajas peentest raagudest ja rohukõrtest ehitis. Pesa ehitab emaslind üksi. Elupaigaks on igasugused puistud. Pesitsusajal seotud suurel määral okasmetsadega, eriti kuusikutega. Pesitsusajal elutseb paaridena. Väljaspool pesitsusaega moodustab koos urvalindudega suuri parvi. Päevase eluviisiga.

SIISIKESE PEREELU

Paaritumise ajal laulab isaslind puuladvas, emaslinnu juuresolekul ajab ta tiibu ja saba laiali, aeg-ajalt hüppab ümber emaslinnu, suled pealael turris, pugualla pungil, tiivad longus ja laialiaetud saba kõrgele tõstetud. Kui emaslind hakkab tiibu väristama ja piiksuma, saab ta isaselt noka vahele seemneid. Headel kuusekäbiaastatel munevad siisikesed varakult, nii märtsi keskpaigas, ja võivad alustada hooaja lõpus uut kurna. Kehvadel aastatel aga ootavad kuni teist liiki seemned valmis saavad ja alustavad pesitsemist mais või isegi juunis.

Kurnas on 4 -5 muna. Munad on valkjad pruunika kirjaga. Haudub ainult emaslind, keda isaslind sel ajal toidab. Haudeaeg vältab 11 -13 päeva. Poegi toidavad mõlemad vanalinnud. Pojad lahkuvad pesast kahenädalastena ja suguküpsuse saavutavad järgmisel kevadel. Pesa ehitab ainult emaslind. Pesa ehitatakse tavaliselt okaspuu külgoksa külge. See on poolkerajas paksuseinaline ehitis peamiselt peentest raagudest, rohukõrtest ja samblikust. Kurnas on 4...5 muna, mis on valkjad pruunika kirjaga.

MIDA SÖÖB MEIE SIISIKE?

Talvel toitub ta peamiselt kase ja lepa urbadest, kuid heameelega tulevad sööma toidumajja. Siin peavad nad kõige enam lugu päevalilleaseemnetest ja võivad olla üsna riiakad. Toitumisel ripub siisike tihti kase- või lepaurbade peente okste küljes. Toit on peamiselt taimne, eriti okaspuude ja korvõieliste seemned. Pesitsusajal kasutab toiduks ka putukaid.

FOLKLOOR

Rahvapärased nimesid Pajulind, kadakalind, pilvelind

RAHVAPÄRIMUSED, NNUSTUSED JA RAHVATARKUSED

Eestlaste nagu teistegi rahvaste uskumustes kasutavad linnud rändel orienteerumiseks Linnuteed ehk Linnurada. Talve veedavad nad surnuteriigis, kust tagasi saabudes toovad kaasa ohtlikku surmahingust. Suuri valgeid kajakaid on peetud meremeeste hingedeks, Toonela lind on samuti luik. Rändlinde on arvatud talvituvat ka vee või maa sees.

TEAVET ÕUETUNNI SISUSTAMISEKS - MIDA LASTELE ÕPETADA?

- * Kui talvel linnuke aknale istub, peab talle süüa andma, muidu sureb keegi perekonnast (Türi)
- * Ei pea viimast viljapead põllu pealt ära noppima: taevaaluste linnujagu peab alles jääma. (Kaarma)
- * Varblasi ei tohi eemale peletada, veel vähem kinni püüda või surmata – see toob otsekohe suurt lambaikaldu. (Kadrina)
- * Kevadistele rändlindudele tuleb öelda: “Tere, tere, linnukesed, tulite jälle meile tagasi!” (Kadrina)
- * “Tere-tere, linnukene, kaugel teekonna lõpetaja!” Nii öeldi kevadel lindudele, kes tulid. (Kodavere)

TASU LINNUPÄÄSTJALE

- * Kui sa rebase linnupesast eemale peletad, teeb Metsaisa sulle kingituse.
- * Kes ühe linnu kulli, rebase või nugise käest ära päästab, saab üheksa pattu andeks.
- * Kes pesast välja kukkunud linnupoja oskab niimoodi tagasi panna, et see ellu jääb, selle kallale ei hakka ükski kuri haigus.
- * Mida rohkem haigeid linde leiad ja nende häda ravid, seda rohkem tuleb sul sellel aastal õnne majja.
- * Kui teed linnu jala terveks, ootab sind ees rõõmus aasta, kui teed terveks linnu tiiva, saad eluaeg rõõmu tunda.

VANARAHVAS RÄÄGIB

- * Uut teadet saab kuulda siis üsna ruttu, kui pisikesed linnud nagu varblane, tihane jt. lendavad akna külge.
- * Kui talvel väike hall lind tuleb akna taha, klopib aknaruudu pihta oma nokaga, siis tuleb valitsuselt mõni teade või sõnum ~ siis tuleb külma.
- * Kui väike lind tantsib akna taga ja taob nii tši-tši-tši, siis kuuldakse teisel-kolmandal päeval mõnd uudist

Lindude rahvapärased liigitused on määranud elukoht, häälitsused, rändeomadused, toitumisviis jms. tegurid. Nii kujuneb eri alustelt üldnimetusi, nagu veelinnud, metsalinnud või soolinnud, rändajad linnud, laululinnud, jne.

Lind akkas pesa pesitama,
puuraagu korjama.
Sai sii pesa valmis saanud,
akkas mune munema;
sai niid munad munetud,
akkas poegi auduma;
sai niid pojad audunud.
Akkase neida kasvatama,
kasvatama, kangutama;

sai niid pojad kasvatud,
akkas neida pillama.
Ühe pani päevaks peale ilma,
teise pani kuuks taevudes,
kolmanda kiviks põllu peale

USKUMUSTEST LINNUPESA KOHTA

Enamik uskumustest linnupesa kohta on tekkelt väga vanad ning väljendavad pieteeti. See tuleb ilmsiks käitumisjuhendites. Neis avaldub püüd vältida hingeõhu, silmavaate, taktiilse või auditiivse kontakti, elujõudu kandva elundi (hammaste) kaudu inimeselt linnule kanduva väe mõju. Hingeõhu kui hinge substantsi kujutelm avaldub keelus linnupesa peale hingata, konkreetsemalt: linnununadele ega linnupoegadele ei tohi oma hingeauru või hingeõhku peale lasta, siis ei tule munadest poegi ega jää pojad elama. Kõige sagedasem on keeld linnupesa juures hambaid näidata, põhjendusega: lind jätab pesa maha; pojad ei kooru; pojad surevad; pojad ei seisa enam pesas; sipelgad tungivad pessa; madu sööb pojad; kull lõhub pesa; mingi loom sööb pojad ära. Koos võivad esineda mõlemad keelud, näiteks peab mokad kinni pitsitama, et hambad välja ei paista ega hingeõhk munade pääle ei lähe. Hammaste näitamise keeld on tuntud maa kagupoelses osas. Õngele sülitamise kombest lähtudes on ühes tekstis soovitatud hammaste näitamise negatiivset toimet leevendada kolm korda üle pesa sülitamisega, siis kasvavad pojad hästi.

Auditiivse kontakti võimaldamise ohtlikkust lindudele väljendab keeld linnupesa leidmisest rääkida: madu sööb pesa tühjaks; pesa saab hukka; röövlinnud lõhuvad pesa.

Ka on mainitud, et linnupesa leidmisest ei või rääkida tulihoones, st. hoones, kus on küttekolle.

Taktiilse kontakti puhul - linnununade katsumise või pesa puutumisega oli oht mõjustada ka iseenda käekäiku: jumal karistab; kes pesa puutub, hakkab kogeleva; metslinnu munakoore peale astumisel saab jalale paised.

Linnupesa lõhkumist on käsitatud kui eriti suurt eetiliste normide rikkumist: jumal on linnud loonud ja nuhtleb; jumal ei anna andeks; on suur patt; hing läheb põrgu, sest linnud on jumala loomad ja kes neile kurja teeb, seda ei võeta taevasse; pesalõhkujal hakkab linnupesa kurgu alt välja kasvama. Vähemtuntud hoiatused on, et pikne lööb pesa lõhkuja maha; silmad jäävad haigeks; kui ta väljas magab, nokivad linnud ta silmad peast; mets hakkab karja vihkama (st. hunt murrab loomi); ei leia kogu elu peavarju ning peab rändama kui linnuke.

Omaette rühma moodustavad tagajärjed, mis tabavad pesalõhkuja järglaskonda: lapsed sünnivad tummad; lapsed jäävad vanas eas keeletuks; lapsed sünnivad pimedad; lapsed on rumalad; lapsed surevad; lapsel on sündides nn. linnuviga; lastel on viga mitmeks põlveks - s.o. päritav puue. Uskumist niisuguse põhjusliku seose võimalikkusesse tuleb ette tänapäevalgi, kui jutustatakse memoraate kurtummusest konkreetsetel inimestel, kelle vanemad on arvatavalt linnupoegadel keeli lõiganud.

ILMA ENNUSTAMINE LINDUDE JÄRGI

Linnulaul ilmestab loodust peaaegu kõikjal. Nad on väga tundlikud ilmamuutuste suhtes. Juba enne külma ilma saabumist vaibub lindude vilgas elu. Soojade tulekul linnud elavnevad. Eriti torkab see silma vareste, varblaste ja tihaste juures.

Jälgiti ka teisi linde ja tehti arvukalt ülestähendusi.

Kõik linnud puhastavad vihma eel sulgi.

VANASÕNAD, MÕISTATUSED

- * lindu tuntakse ta häälest;
- * kõigil lindudel on nina, s.t. nokk; lind, kes vara tõuseb, vara puhastab ka nina, resp. nokka;
- * see lind, kes vara tõuseb, see nokka hõõrub;
- * kes lind jookseb, see nokka hõõrub;
- * küpsetamisvarrast juba voolib, kui lind veel metsas;
- * üks lind ei tee suve, kui teine ei aita;
- * igal linnul oma suled;
- * lindu tuntakse sulgedest
- * lapsed on nagu linnud: saavad suled selga ja ongi läinud;
- * igal linnul omas pesas luba siutsuda;
- * lind armastab oma pesakest, laps oma kodukest;
- * üks linnuke ei tee veel suve;

MÕISTATUSI LINDUDEST

- * valge maja, ei ole ust ega akent ees, kui maha kukub, siis katki läheb/ MUNA
- * väike poisike siidises kuues, õues keksib, terakesi otsib/ LIND
- * missugused linnud ei mune/ ISASLINNUD
- * missugusel laulul ei ole nooti/ LINNULAULUL
- * tõsta jõuad aga visata ei jõua/ LINNUSULG

LIISUSALMID

TIRILII

Tirilii, tirilii laulavad linnud, tirilii tirilii laulan ka ma
edasi-tagasi õõtsuvad tuuled, edasi-tagasi õõtsun ka ma
hopla-hopla traavib mu ratsu, hopla-hopla traavin ka ma

LINNUD

Üks linnukene ütles tii-tii-tii ja teine ütles nii-nii-nii
üks ütles tii ja teine ütles nii
ning pulmad tegid tirilii, sest kevad on tulnud tagasi
Vurr!

SIIDISULE LINNUKENE

„Siidisule linnukene

Siidisule linnukene, siidisule linnukene,

;:Vat vat suuli, vat vat suuli, siidisule linnukene;:;

Liigutused laulu esimese osa ajal:

1. Silita lapse otsmikku ninajuure kohal sõrmedega vastupäeva ringitades.
2. Tõmba sõrmega ninajuurelt alates üle kulmukaare meelega suunas.
3. Vea sõrmeotsaga silmade alt kõrvadeni.
4. Tõmba sõrmeotsaga päripäeva ringe ümber suu.

Laulu teise osa ajal võib last hüpitada või kiigutada

VIIS VÄIKEST LINDU

NB! Praegu on õues talv ja linnukestel on külm olla. Tõstame oma käe üles ja näitame palju linnukesi
meil on:

Viis väikest lindu talvekuul, sädistavad vahtrapuul

Üks ütles. Sirts, ma lähen vist. Nägemist!
Neli väikest lindu talvekuul, sädistavad vahtrapuul
Üks ütles. Sirts, ma lähen nüüd. Nägemist
Kolm väikest lindu talvekuul, sädistavad vahtrapuul
Üks ütles: sirts, ma lähen vist. Nägemist
Kaks väikest lindu.....jne.

SIIT SÄRAT

Siit särat, särat siit. Särat, särat üle aia Jüri- Mari odraaeda
Siri- sirr

EI LIND

Ei lind, ei laul ei ole ma
vaid kuu seal kõrgel üleval.
Vaid üks neist ilusam neiuke,
minu süda tuksub temale.

TALVISED LINNUD

Üks lind tuli, üks lind tuli
Tip – täppadi kahe jala peal
Oh sind va sul, oh sind va sul
Tip – täppadi kahe jala peal

LAULUMÄNGUD

VÄIKESED LINNUD

Linnud kõik rõõmsasti lendavad koos,
laulavad sirtsudes laulu.
Väikesed linnud, väikesed linnud nüüd
laskuvad, et puhata võiks siin.

Ma läksin metsa kõndima ja linnupesi otsima
Ja linnupesi otsides ma leidsin lapse põõsa alt
Ma võtsin lapse vaadata ja teise külje pöörata
Tal alumine külg oli hallitand ja pealmine külg oli päevitand
Siis võtsin lapse õlale ja viisin Koiva jõe
Seal pesesin teda liivaga ja vana luuakontsuga
Vahelaul: Kummarda (kükita, plaksuta jne), kummarda, näita ennast teistele
Nii ei saa, nii ei saa, mina küll ei kummarda

Pisikene alli lindu
lendis meie kiige alta
kiige alta, kiige pealte
vahel aisade vahelta
hakkas ta siis pesa tegema

misses ta selle pesa tegi?
puupurusta, maamurusta
meie maa metsa lehista
saand see pesa valmis saanud
munes kolmi munukesta
haudus kolmi pojukesta
üks oli põtra põlveluusta
teine sääse sääreluusta
kolmas kala külleluusta

LUULETUSED

LINNUPESA

Lehte Hainsalu

Kesk karikakardes kesa,
kesk söödisiilu,
keskjätmaaviilu
üks kaitseta linnupesa.
Eks torm teda talla,
ta vihmale valla-
üks kaitseta linnupesa.
Kesk karget rohtu
on musttuhad ohtu.
Nii kaitseta linnupesa.
Ei lenda, ei rooma
ja hukka ei hooma.
Last, lindu ja looma
peab kaitsma su pihupe.

VÄIKE LAULULIND

Oksal istub väike laululind,
sädistab viisi ja valvab sind.
Valvab ta sinu rahulikku und, ja mõtleb, et magaks sa ainult veel tund.
Ärgates näed sa seda lindu,
aga ära temasse väga kiindu.
Sest kui meil tulevad külmad ilmad,
suled sa pirarates silmad.

Linnukene oksa peal,
piuksub vaene kurvalt seal.
Lumi katab maad
kust sa süüa saad?
Tuleb väike jukuke

kaenlas saia kakuke -
nüüd sa süüa saad
ole mureta!

MÄNGUD

Kes ma olen

Laste vanus: 6–7 a.

Laste arv: paarisarv

Vahendid: pildid või sõnakaardid lindudest

Mängu käik: lapsed moodustavad paarid. Ühele paarilisele kinnitatakse seljale linnu pilt või sõnakaart nii, et ta ise seda ei näe. Nüüd tuleb tal hakata ära arvama, kes ta on ehk kelle pilt tal seljal on.

Kaaslane tohib vastata „jah”, „ei” või „võibolla”.

Kui üks paarilistest on linnu ära arvanud, vahetatakse rollid ja teise mängija seljale pannakse uus pilt.

Linnud ja tõugud

Laste vanus: erivanuselised lapsed

Laste arv: 10–24 (sobib erivanuseliste laste rühmale)

Vahendid: 5–6 värvi paberiribad, värvikuulikesed jms., igat värvi ühepalju.

Mängu käik: vanemad lapsed on linnud (kured, tihased, leevikesed jt) ja lähevad lendama, et poegadele (nooremad lapsed) toitu ehk tõuke (värvilised paberiribad jms.) otsida (maa-ala tuleb enne piiritleda). Kolme minuti pärast lendavad linnud koju tagasi ja näitavad oma saagi ette (toidavad poegi). Tagasi tulles loetakse „tõugud” kokku ja arutletakse, mis värvi „tõuke” on kõige raskem leida.

Tihane (leevike, kägu, pääsuke, varblane, siisike)

Laste vanus: alates 4. eluaastast

Laste arv: paarisarv

Vahendid: noorematel suuremad, vanematel väiksemad pallid. Vanemate laste juures võivad olla ka sõnakaardid, mis pannakse palli kinnipüüdmise korral murule või põrandale. Nooremate laste puhul võib teha seda täiskasvanu (sõnakaarte peab olema ühe linnu nime kohta topelt).

Mängu käik: mängijad viskavad üksteisele palli. Kes palli kinni püüab, saab endale tähe selle linnu nimest, kelle suhtes eelnevalt kokku lepiti. Eksimuse korral saab tähe vastasmängija. Näiteks esimesel korral saab TIHASE mängus kinnipüüdja T-tähe, seejärel partneri eksimuse korral I-tähe jne. Kes linnu nime kokku saab, on võitja.

Kõik linnud lendavad

Laste vanus: alates 5. eluaastast

Laste arv: 10–20

Mängu käik: lapsed asetavad mõlema käe nimetissõrmed lauale või pingile. Õpetaja ütleb: kõik linnud lendavad, ja hakkab lugema: tuvid lendavad, haned lendavad, kured lendavad, majad lendavad ... Iga linnu või eseme nimetamisel, mis lendab, tõstavad õpetaja ja lapsed käed üles ja ütlevad: „Lendab”, muul juhul jäävad käed lauale. Kes pole tähelepanelik, peab ütleva mõne linnu laulu või lugema liisusalmi.

Varesed ja varblased (siisikesed)

Laste vanus: alates 3. eluaastast

Laste arv: 10–24

Mängu käik: rühm jagatakse pooleks. Lapsed seisavad, seljad vastamisi, mänguväljaku keskel ja ootavad märguannet. Üks pool on varblased, teine varesed. Keskpaigast võrdsel kaugusel mõlemas suunas on maas joon või nõör, kuhu linnud saavad koju lennata. Mängujuhi hüüde peale „Varrrrrblased” jooksevad nimetatud kiiresti oma kodujoone poole. Varesed pööravad ümber ja püüavad neid kätte saada. Teisel korral põgenevad varesed jne. Püütud laps läheb sellesse gruppi, kes ta kinni püüdis.

Linnud

Laste vanus: alates 4. eluaastast

Laste arv: 10–20

Mängu käik: mänguväljaku keskele joonistatakse ruut (põld), kuhu asetatakse väikseid esemeid. Mängijad jaotatakse kahte võistkonda. Võrdsele kaugusele põllust joonistatakse ringid – pesad, kummalegi võistkonnale üks. Mängujuhi märguande peale tulevad linnud oma pesast välja – jooksevad, hüplevad, matkivad lindude liikumist. Pärast signaali (käteplaks, vile) alustavad linnud usside (esemete) kandmist ühekaupa oma pesa. Võidab see, kellel on pesas rohkem toitu.

Keksijad varblased (siisikesed)

Laste vanus: alates 4. eluaastast

Laste arv: vähemalt 4

Mängu käik: õpetaja tõmbab põrandale ringi läbimõõduga 5–8 m, milles seisab juhtmängija vares. Kõik ülejäänud mängijad on varblased ja seisavad väljaspool ringi. Õpetaja märguande peale hakkavad varblased ringis kükkis hüppama. Vares püüab neid kätte saada, hüpates seejärel ringist välja. See, keda vares on puudutanud, vahetab temaga osad.

Linnumäng

Laste vanus: alates 4. eluaastast

Laste arv: kuni 10

Mängu käik: liisusalmiga määratakse üks mängijatest peremeheks, teine kulliks. Peremees seisab lindudega piiri taga, kull neist eemal. Peremees sosistab salaja igale osavõtjale (linnule) tema nime. Kull tuleb (lennates, hüpates) peremehe juurde ja alustab juttu: Tere, tere tink-tank meister!
Peremees: Tere, miks sa meile tulid? Kull: Lindu saama. Peremees: Kas külakosti tõid? Kull: Tõin nuuskubakat. Kull annab peremehele näputäie sammalt, rohtu või õlgi. Peremees nuusutab ja aevastab ning kull küsib: Mis lindu sul on? Peremees: Otsi ise! Kull hüüab mõne linnu nime ja kui selline lind on olemas, peab see piirjoone tagant välja jooksma. Kull püüab teda kätte saada, lind aga joone taha tagasi joosta. Kui kull ta enne kätte saab, jääb lind kulliks, kui ei, läheb kull tagasi ja peremees annab linnule uue nime.

Muhu variant: Peremehe käsu peale „Otsi ise” hakkavad kõik linnud häälitsema, mille järgi kull püüab ära arvata mõne linnuhääle.

Lind lendab

Mängu käik: mängijad istuvad ringis, üks mängijatest asub ringi keskele. Ta hüüab: „Vares lendab!” ja tõstab käed. Ka teised mängijad peavad kohe käed tõstma. Kes tõstab käed lause „Siga lendab” peale, annab pandi. Nii püüab keskel olija kaasmängijaid mittelendavate loomade ja esemetega eksitada. Keskel olev mängija võib ise kogu aeg käsi tõsta.

Linnud pesades

Laste vanus: 1,5–3 a.

Mängu käik: õpetaja joonistab eelnevalt ruumi põrandale ringid, mis märgistavad lindude pesasid. Pesasse võib mahtuda 5–6 last. Lapsed – „linnud” asuvad pesades. Õpetaja signaali peale lahkuvad linnud pesadest ja „lendavad” väljakule laiali. Õpetaja söötab linde kord väljaku ühel, kord teisel poolel. Lapsed kükitavad ja toksivad sõrmeotstega vastu põrandat (nokivad teri). Pärast õpetaja sõnu „Linnud pesadesse!” jooksevad lapsed oma kohtadele.

Jahimees, varblane ja sääsk

Laste vanus: 6–7 a.

Mängu käik: mängijad istuvad ringis. Mängijate hulgast määratakse jahimees, varblane ja sääsk. Jahimees püüab varblast, varblane sääske, sääsk aga jahimeest. Märguande peale algab püüdmine. Joosta võib ümber ringi või läbi ringi (vastavalt kokkuleppele). Kes esimesena tagaaetava kinni püüab, on võitja. Seejärel määratakse uued juhtmängijad ja mäng kordub.

LISA

AIALINDUDE TALVISE TOITMISE ABC

Enamik meil talvel esinevaid linnuliike tuleb toime ilma inimese abita. Küll aga on talvisest lisatoitmisest suur abi neile värvuliste, kes on otsustanud siia jääda.

Eesti ilmastikus on talvine lisatoitmine väikestele aialindudele oluline ja suurendab paljude lindude ellujäämisvõimalusi, eriti karmi külmaga talvedel. Seejuures aitab sageli isegi vähene toitmine.

Ongi ju inimese pakutav vaid lisa-, mitte põhitoit, sest talvised aialinnud otsivad talvel ka ise endale süüa. Ja nagu eespool öeldud, pakuvad toidumajakülalised head võimalust linde lähemalt tundma õppida.

Talvine toitmine võib ka hoopis kahju teha, eriti veelindudele, keda toiduga siia jääma meelitatakse ja kes tõeliste külmade saabudes nälga ja jää lõksu jäävad. Kõik meil talvel esinevad veelinnud on rändlinnud ega vaja inimestelt lisatoitu.

Lindude toiduplats

Poodidest ja internetist on võimalik osta igat värvi ning kõikvõimaliku suuruse, kuju ja ehitusega toidumajakesi ja sööturid. Ilmselt on enamik neist enam-vähem sobivad. Valikul võiks tähelepanu pöörata neile samadele omadustele, mis on olulised ka toidumaja isetegemise juures.

Samuti tuleks valida enda võimalustele vastava suurusega toidumaja või söotur, sest pole ju mõtet soetada suurt söoturit, kui teil on võimalik sinna puistata vaid peotäis pähkleid. Peale selle saab nii poest osta kui ka ise teha kõikvõimalikke rasvapalasisid, toidupallikesi, pähklikotte ja muud, mida on lihtne sobivasse kohta riputada. Ja lõpuks võib ju lindudele toidu ka lihtsalt mõnele alusele või maha panna, kuigi siis kipub see lumme mattuma või kinni külmuma.

Meisterda ise

Kõige lihtsama toidumaja saab teha näiteks plastpudelist või piimapakist, lõigates sellesse paraja suurusega avad. Selline toiduplats on enamasti siiski liiga väike, kipub tuules laperdama ja pole kuigi ilus. Kõige parem on valmistada üks tore majake.

Toidumaja materjalina kasuta puitu või tugevamat vineeri, kuid sobivad ka kunstlikud materjalid, mis niiskusele ja külmale vastu peavad. Majakese võib meisterdada nii mõnest raamatust või internetist leitud pildi järgi kui ka ise välja mõelda.

Väga lihtne on ise teha ka pekipala või nn tihasekella. Pekipala tegemiseks pole vaja muud, kui kinnitada korralikult, näiteks naelaga, sobivasse kohta paraja suurusega pekitükk või riputada see nõõri või traadi otsa. Pekk võiks olla kamaraga, siis püsib ta paremini paigal.

Nõör või traat seisab aga ümber pala kindlamalt, kui lõigata kamara sisse sälgud. Riputamisel tuleb pekk panna piisavalt kõrgele, et koerad seda kätte ei saaks. Traadi kasutamisel ei tohiks see olla alumiiniumist ega muust materjalist, mis külmas rabadaks muutub ja tuule käes edasi-tagasi liikudes kiirelt puruneb.

Tihasekella tegemiseks võta madalam plasttopp või kilukarp ja tee põhja kinnitus selle riputamiseks. Põhja jääv auk peab seejuures olema võimalikult väike ja tihe. Nüüd sulata rasv, vala topsi, lase hanguda ja riputa sobivasse kohta. Rasva hulka võib segada ka kaerahelbeid, hirssi vm. Sellist segu võiks enne hangumist pisut vedelana hoida, et rasv saaks ka lisanditesse imbuda.

Sööturi valmistamisel on oluline vaid see, et toit seal pidevalt ette voolaks, seega materjal peaks olema libe. Sööturis saab kasutada kuivtoitu, mis ei külmu ega kleepu kokku, näiteks seemned, pähklid jms.

Toidumaja valmistamisel tuleks silmas pidada järgmist:

1. Sellel peab olema alus, kuhu toitu panna, katus, mis kaitseb lume ja vihma eest, ning võimalus seda kuhugi kindlalt kinnitada või riputada.
2. Majake peab olema nii linnule kui toitjale hästi ligipääsetav – ühele mugavaks sisseväljalendamiseks ja einestamiseks, teisele toidu lisamiseks ja toitmisaluse puhastamiseks.
3. Väga kitsas majas peavad linnud rüselema ja võivad end või teisi vigastada. Aluse mõõt võiks olla vähemalt 20×20 cm ning sama palju ka kõrgust.
4. Toidumaja aluse servadesse pane liist või kõrgem serv, et toit sellelt maha ei pudeneks. Nurkadesse jäta väikesed vahed, et alusele tekkinud vesi saaks välja voolata.

Paigutamine ja hooldamine

Toidumaja, sööturi või toiduplatsi paigutamisel peaksid täidetud olema järgmised tingimused.

1. Hea ligipääs, sest toitu tuleb lisamas käia üsna sageli ja kõrgele puu otsa või majast kaugemale on endal tülikas minna.
2. Avatud koht, kus lindudel on võimalik vaenlast varakult märgata ja vajaduse korral mitmes suunas põgeneda. Hästi ei sobi varjualused ega mitmest küljest kinnised kohad.
3. Toitiskoha läheduses võiks olla mõni puu või põõsas, kus linnud saaksid vajaduse korral varjuda või oma söömisjärjekorda oodata.
4. Jälgi, et ei oleks vaba juurdepääsu kassidel ja koertel.
5. Piisab ühest toitiskohast, lisaks võib rippuda mõni pekitükk või söödapall. Tegemist on ikkagi lisatoitmisega ja lindudel peab säilima ka oskus ise toitu otsida.

Toitu võib lindudele ka lihtsalt maapinnale panna või kasutada selleks kõvemat ja maast pisut kõrgemal asuvat alust. Suuremad linnud ja ka näiteks varblased nokivad maast toitu hea meelega. Selline toiduplats kipub aga kiiresti lund täis tuiskama ning sellele on hea ligipääs ka kassidel ja koertel.

Toidumaja, sööturit ja toiduplatsi tuleb aeg-ajalt puhastada, sest väljaheited, suled jm annavad mitmesuguseid haigusi, mis võivad põhjustada lindude nakatumist ja isegi hukkumist. Soojal ajal välja pandud toit kipub vahel roiskuma või hallitama, see tuleb kindlasti välja vahetada.

Toitmisalus tuleks aeg-ajalt puhtaks pühkida või seda veega pesta, keemilisi vahendeid ei soovitata selleks kasutada. Kuigi lindude kantavad haigused enamasti inimesele ei nakka, kasuta puhastamisel siiski kindaid ja pese pärast käsi.

Kutsumata külalised

Sageli avastavad toidulaua tuvid, varesed või teised suuremad linnud, kes hõivavad kogu aluse ega lase väiksemaid ligi või söövad toidu lihtsalt ära. Need linnud meil enamasti lisatoitmist ei vaja. Nende eemalhoidmiseks võid proovida teha toidumaja lennuava kitsamaks või kitsa servaga, kuhu suuremad linnud istuma ei mahu.

Suurim lindude vaenlane on aga teadagi kass. Oma kassi puhul on kõige lihtsam ja odavam lahendus riputada talle kaela kelluke, nii et linnud teda kaugelt kuulevad. Toidumaja või toidupala tuleb aga asetada nii kõrgele, et loom selleni ei ulatu. Posti otsa paigaldatavale toidumajale võib ümber jala kinnitada allapoole avaneva plekist või plastist koonuse, mis ei lase kassil mööda seda üles ronida.

Toitmise aeg ja toidu kogus

Söötmist võiks alustada siis, kui päevane külm on kestnud juba mitu nädalat. Esialgu võib piirduda väiksemate kogustega. Alustada ei tohiks liiga vara, sest see meelitab meile jääma neidki linnuliike ja linde, kes peaksid lõunamaale lendama.

Kui lindude toitmist juba alustada, siis tuleb seda jätkata kevadeni, mil nende loomulik toit jälle kättesaadavaks muutub. Eriti halb on see, kui katkestate toitmise järsku lumerohkel ja külmal talveajal. Soojemal ajal saavad linnud ka ilma lisatoiduta hakkama. Samuti on neile lisatoit tähtis suure sula või sooja järel, kui tuleb äkiline külm.

Süüa võib lindudele panna nii kord päevas kui ka mitu korda, olenevalt enda võimalustest. Tee seda aga iga päev enam-vähem ühel ja samal ajal. Linnud õpivad kiiresti ja kogunevad siis juba toitmise ajaks. Nii ei jää toit asjatult seisma ega mattu lume alla. Igapäevase toiduportsu suurus ei ole oluline. Kõige tähtsam on, et see oleks enam-vähem ühesugune, kas või väike pihutäis.

Kui tekib soov toitmise lõpetada, siis tuleb toidukoguseid mõne nädala jooksul lihtsalt tasapisi vähendada. Esimese kevadise sulaga ei maksa toitmist kohe lõpetada, samuti tuleks valmis olla uuesti alustama, kui külm või lumi peaksid naasma. Lindude toitmise tuleb lõpetada hiljemalt aprillis.

Toiduvalik

Igal linnuliigil on oma lemmiktoidud, kuid isegi samale linnule võib ühel päeval maitseta üks, teisel päeval teine toit. Kui soovite oma aias näha paljusid liike, peab ka toit olema mitmekesine. Kõige kindlamaks valikuks on pekk ja päevalilloseemned, mis meeldivad paljudele liikidele.

Toiduvalikuga katsetamisel ei maksa fantaasial siiski liialt lennata lasta ja oluline on silmas pidada kahte asja. Esiteks, vett sisaldav toit külmub läbi ja muutub lindudele kättesaamatuks ning rikneb soojaga kiiresti. Teiseks, toit peab olema maitsestatamata. Eriti sobimatud on soolased ja vürtsikad toidud, sh ka leib. Loomulikult ei tohi lindudele anda riknenud toitu ja tuleb jälgida, et väljapandu püsiks värskena.

Pekk ja rasv

Kõige klassikalise talvine linnutoit on muidugi pekk, mis on energiarikas ja meelepärane kõhutäide paljudele talvelindudele, eriti kõigile tihastele, puukoristajale ja rähnidele. Seda on lihtne välja panna ja sellest jätkub tükiks ajaks. Teine tuntud linnutoit on rasv.

Lindudele meeldib energiarikkam searasv. Seda saab pakkuda nn tihasekellana või lihtsalt alusele kinnitatud topsiga. Kui pekk kipub kõvaks külmuma, siis rasva on lindudel ka suurema külmaga hea nokkida. Toiduks sobib ka sulatatud ploomirasv, kuid sünteetilist rasva ei maksa lindudele anda.

Seemned, pähklid ja teravili

Peaaegu kõigile lindudele on meelepäraseks toiduks kõikvõimalikud seemned. Neist kõige tuntumad on päevalilloseemned ehk sihvkad, mis meeldivad enamikule talvistest lindudest. Kuna kõik väiksemad linnud koorivad seemned enne söömist ära, võiksid need olla õhukese koorega. Ka kõrvitsa-, õuna-, seederänni-, rapsi jm seemned on lindudele maitsvaks suupisteks. Eriliseks maiuspalaks pidavat aga olema linaseemned või kupardega linapeod.

Lindudele maitsevad ka igasugused pähklid, kõige paremini maapähklid ehk arahiisid. Need võiks üles riputada võrguga või kasutada sööturit. Muidugi ei tohi lindudele anda soolapähkleid. Tugeva nokaga seemnetoidulised linnud, nagu rohevint, talvike või varblased, söövad parema puududes ka teravilja. Sobivaks toiduks on näiteks kaerahelbed, hirss, tangud, tatar ja mais, välja võib riputada ka kaeravihud. Külmutamise vältimiseks võib kuivtoitu immutada toiduõliga.

Muu toit

Talvistele aialindudele sobivad ka poes müüdavad puurilindudele mõeldud segud, samuti näiteks mage sai, pudiks tehtud keedumuna ja isegi magedam juust. Tõeliseks maiuspalaks on aga rasvane hakkliha. Rästastele ja teistele suurematele lindudele meeldivad pehmemad köögiviljad, näiteks keedetud kartulid. Maitsvad on ka õunad (sealhulgas paradiisiõunad), mida võiks sügisel lindudele puu otsa ja puu alla jätta.

Lindude toitmise reeglid

Kui teie pere pole varem talvel linde toitnud, siis on alustuseks õige üle käia lindude toitmise reeglid, millest tuleb kinni pidada.

Reegel number 1: kui alustad lindude toitmist, siis pead jätkama sellega kevadeni, mil nad saavad taas ise oma loomulikku toitu hankida.

Reegel number 2: toit peab olema maitsestatamata, see ei tohi kindlasti olla soolane või vürtsikas.

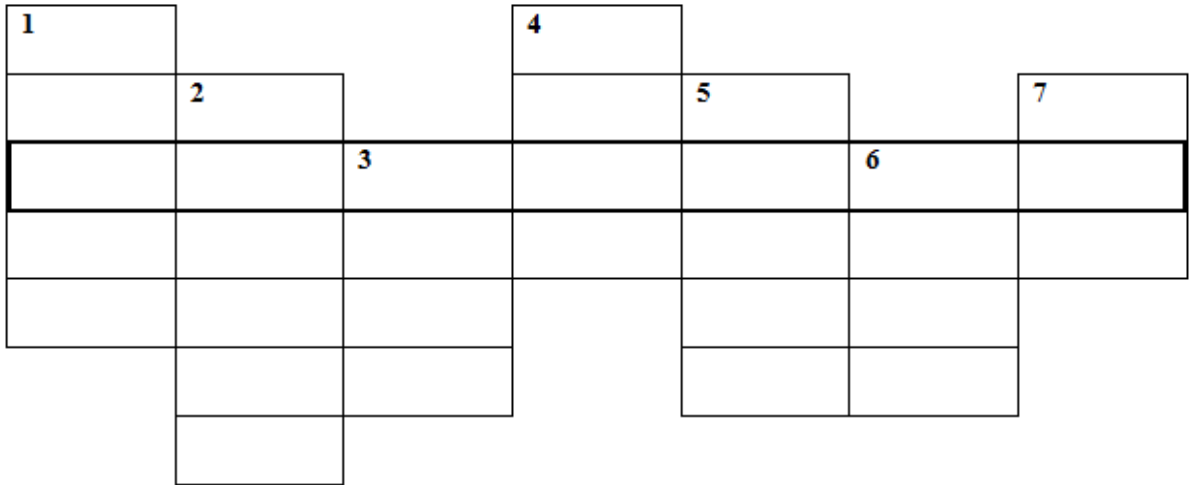
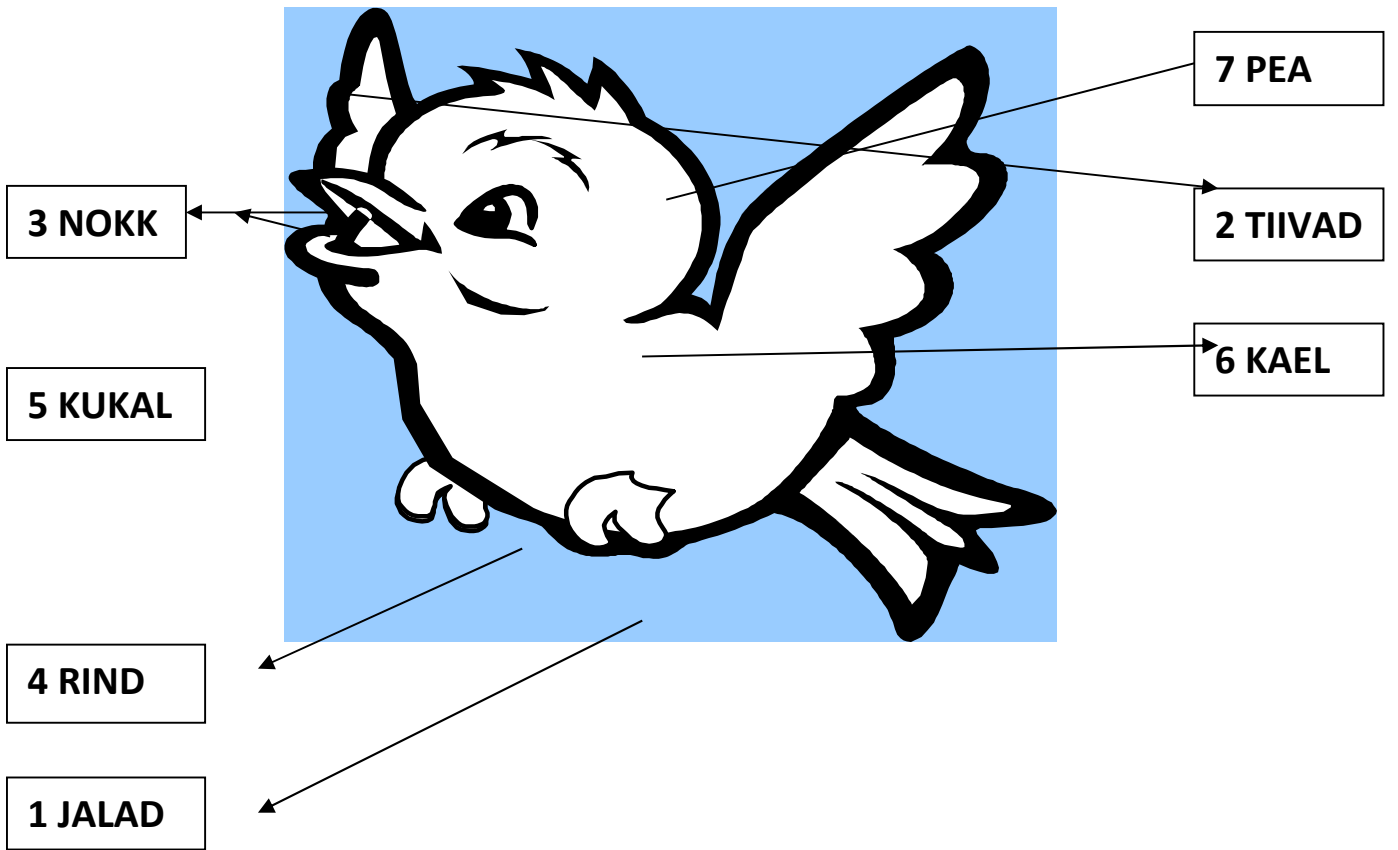
Reegel number 3: toidukogus peaks iga päev olema enam-vähem ühesugune

Reegel number 4: lindude toitmist võiks alustada alles siis, kui päevane külm on kestnud juba mitu nädalat. Liiga vara lisatoimisega alustades meelitad kohale jääma ka neid liike, kes peaksid lõunamaale lendama. Lindude toitmine tuleb lõpetada hiljemalt aprillis. Toitmise lõpetamiseks vähenda iga päev vähehaaval lindudele antavat toidukogust.

Igal linnul on oma lemmiktoit, seega mida mitmekesisem on sinu poolt pakutav toidulaud, seda suurem tõenäosus on kohata akna taga erinevaid linnuliike.

Lindudele sobilikud toidud:

- pekk
- searasv (kindlasti mitte sünteetilised rasvad)
- päevalilleseemned
- kõrvitsaseemned
- õunaseemned
- seederänniseemned
- linaseemned
- pähklid, eriti maapähklid (kindlasti mitte soolapähklid)
- teravili (kaerahelbed, hirss, tangud, tatar).

Järgnevas linnuristsõnas tutvustan sulle kümme meie tuntumat linnukest. Ning hiljem võid koos sõbraga või õpetajaga mängida „LINNU MEMORI” mängu (lisa 2.)

LINNURISTSÕNA KIRJUTA LINNUKESED RISTSÕNASSE

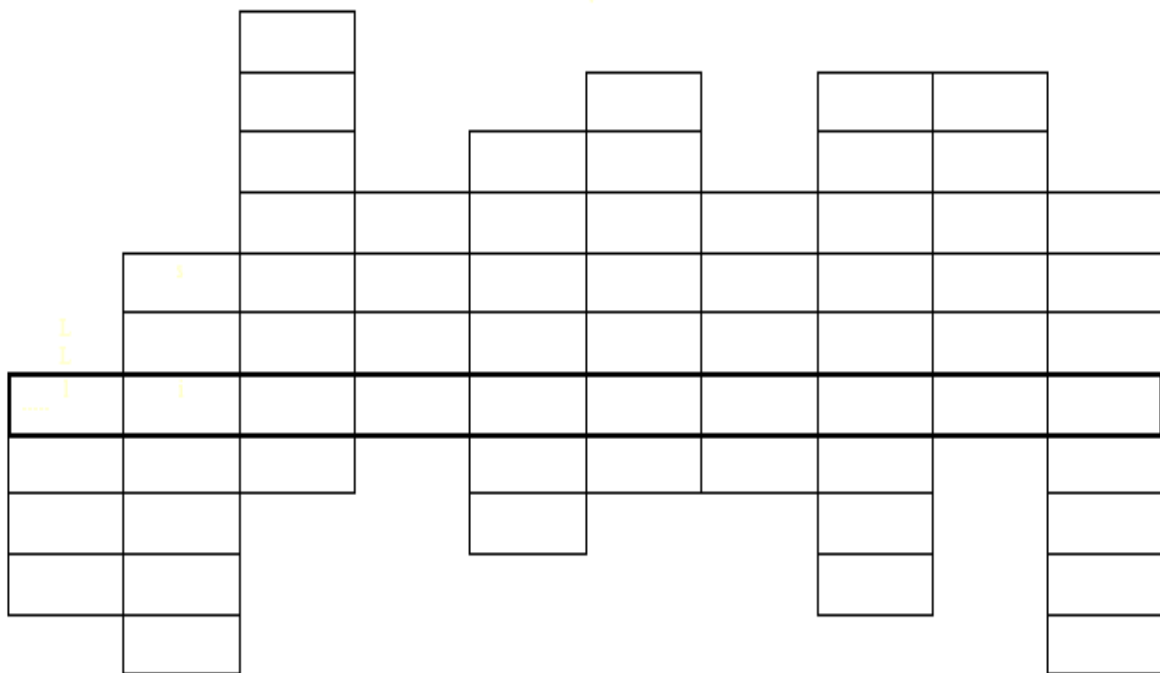
VARBLANE

RÄHN

VÄ VARES KULDNOKK SIISIKE TIHANE

V

PÄÄSUKE

LUIK

TALVIKE

SIIDISABA

TEGEVUSED

ESIMENE TUTVUMINE TIHASEGA/ SIISIKESEGA

ANNELI KASE

Soovitatav läbiviimise aeg ja koht: talvel lasteaia õu ja rühmaruum

Eesmärk raamõppekavas: toetada lapse loomulikku huvi ümbritseva elu ja looduse kohta; hankida vastavaid teadmisi (RÕK,2.pt, 9.1)

Valdkonnad: keel ja kõne, kunst, liikumine

Teema õppekavas: linnud

Meetod: vaatlemine, uurimine, õppekäik

Sisu: tihase, siisikese ära tundmine ja eristamine teistest lindudest

Vahendid: pildid tihastest, siisikestest, magnetofon ja CD plaat "Helid ja hääled meie ümber" I osa, linnusöögimaja (ise tehtud või poest ostetud), võimlemisrõngad, kleepe tööks vajalik materjal (linnu detailid, aluspaber, liim).

Eeltööna tutvustatakse:

linnu kehaosi (pea, keha, tiivad, saba, jalad, nokk)

liikumise viisid (lendavad, kõnnivad, hüppavad)

kus elavad (mets, linn, vesi, inimeste kodu)

erinevad suurused (väike, keskmine, suur)

söök (seemned, putukad)

Töö käik:

I osa. Tegevus rühmas

1. Mängulaul:

Võta parema käe näppudega vasaku käeselja nahast kinni. Vibuta mõlemat kätt üles-alla ja laula.

Tii-tii tihane,

Sii-sii siisike

lendas üle oaaia,

kargas üle kapsaaia,

üle metsa-vurr!

Sõna „vurr“ ajal lase käed lahti ja imiteeri lendamist.

2. (tihase ja siisikese) pildi vaatamine.

3. Tihase laulu kuulamine plaadilt või arvutist

4. **Liikumismäng:** "Linnud ja auto"

Eesmärk: Linnu liikumise matkimine ja ohu teadvustamine tänaval. Harjutada häälikute s“(sirts-sirr) ja „r“(auto põrin) hääldamist.

II osa. Tegevus õues ja toas

Koos lastega osta poest söögimaja või nendega koos teha piimapakist söögimaja. (Õpetus anda ka vanematele)

Söögimajale koha otsimine õues ja selle jälgimine.

Arutelu küsimuste põhjal:

Miks inimesed toidavad talvel linde?

Miks tuleb söögimaja kõrgele panna?

Mis on tihase lemmiktoit?

Millise tunnuse järgi tunneme ära tihase, siisikese ?

Liikumismäng: „Igal linnul oma pesa“

Lapsed jagunevad 4-5 liikmelisteks rühmadeks. Igal rühmal on oma „pesa“- maha pandud võimlemisrõngas.

Sõna „päev“ ajal lendava linnud ringi ja sirtsuvad. Sõna „öö“ ajal tuleb kiiresti lennata oma pesa.

Igale „pesale“ antakse oma nimi: näit. rasvatihane, siisike, varblane jne. Öö saabudes mängujuht käib iga pesa juures ja küsib: “Kopp-kopp, kes siin elab?” Lapsed peavad õieti vastama.

III osa. Kleepetöö „Linnud söömas“ kollektiivne töö

Suurel paberil on kujutatud lindude söögimaja, kuhu lapsed hakkavad kleepima tihaseid. Linde peab ise osadest kokku panema.

LINNALINNUD

MILVI LILLEMÄGI

Läbiviimise aeg ja koht: kõik aastaajad, rühmaruumis

Eesmärk raamõppekavas: toetada last ümbritseva maailma mõistmisel ja tervikliku maailmatunnetuse kujunemisel; (RÕK. 2 pt, 9.3)

Tunni eesmärk:

Laps tunneb huvi ümbritseva vastu;

Laps saab teadmisi lindudest;

Laps oskab võrrelda linnalinde

Valdkond: keel ja kõne

Meetod: vaatlus, jutu kuulamine, sõna oksjon selgitamine (kes pakub kauba eest rohkem).

Eelnev kodune ülesanne: linnalindude vaatlus (varblane, tihane, tuvi, vares, siisike, harakas jne.)

Vahendid: pildid lindudest ; CD plaat “Helid ja hääled”

Töö käik: Lapsed istuvad vaibal või toolidel

Vestlus:

Milline on pildil SIISIKE , milline VARBLANE? Võrdle neid.

Häälitsuste kuulamine. Milline häälitsus kuulub siisikesele , milline varblasele?

RÄNDLINNUD

Soovitatav läbiviimise aeg ja koht: kevadel lasteaia maa-alal ja rühmas

Eesmärk raamõppekavas: toetada lapse loomuliku huvi hankida teadmisi ümbritseva elu ja looduse kohta (RÕK, 2.pt, 9.1)

Valdkond: keel ja kõne, kunst, matemaatika, muusika ja liikumine

Teema õppekavas: rändlinnud

Meetod: praktiline tegevus, vaatlus ja mäng

Sisu: Mängulise tegevuse kaudu kinnistatakse teadmisi rändlindudest. Õpitakse tundma rändlinde

Vahendid: lindude pildid, CD plaat („Helid ja hääled meie ümber“ I osa In Zoom OÜ 2005), paljundatud pildid lindudest.

Töö käik:

I osa.

Luuletuse kuulamine

Luuletus: „Lindudest“

rändlindude piltide vaatamine. Välimus ja kehaosad

rändlinnu laulu kuulamine (CD helid nr 41 ja 54))

luuletuse päheõppimine (siisikesest, varblasest jne.)

linnu värvimine paljundatud lehel („Linnuraamat“ Shalom 2004))

II osa Tegevus õues

pesa otsimine ja vaatlemine

Missugune on linnu välimus?

Milline on siisikese laul? (lõbus lauluvidin)

Milline lind on siisike? (töökas ja usin)

Vanasõnad.....

Millest on valmistatud pesa?

Kuhu siisike teeb pesa?

Mida siisikesed söövad? (putukaid)

7. Õpitud mõistete kinnistamine: usin, töökas, vidin, päevasoe.

8. Mäng: „**Üks kass ja palju linde**“. Lapsed on linnukesed, kes lendavad pesast (märgitud koht) välja. Neid tuleb püüdma kass (näit. õpetaja). Linnud lendavad kassi eest ära pessa. Kass peidab ennast ära. Linnud väljuvad pesast ja mäng kordub.

TIHASED, SIISIKESED JA LEEVIKESED TALVEL

PIRET LEINBOKK

Läbiviimise aeg ja koht: talvel rühmatoas ja õues 1 nädala jooksul

Eesmärk raamõppekavas: toetada last ümbritseva maailma mõistmisel ja tervikliku maailmatunnetuse kujunemisel; (RÕK. 2.pt, 9.3)

Valdkond: keel ja kõne, kunst

Meetod: Vaatlus ja vestlus, käeline tegevus

Sisu: Vaadatakse ühiselt fotosid/pilte tihastest, siisikesest ja leevikestest, vesteldakse tuntuimatest Eestis talvituvatest lindudest, kirjeldatakse lindude kehaehitust. Inimese osa lindude toitmisel talvisel ajal.

Vahendid: Fotod ja pildid

Tunni käik: Õpetaja alustab tundi luuletusega:

„Tii-tii tihane,

vaa-vaa varblane,

sii-sii siisike

lendas üle meie aia,

lendas metsa vurr!“

Õpetaja näitab fotosid tihastest, siisikest ja leevikestest, küsib lastelt, kas nad tunnevad pildil olevaid linde, juhtides laste vastuseid soovitud suunas. Vaadeldakse koos linnu kehaehitust ja sulestiku värvust

„Mille järgi tunnete ära, et see on tihane/siisike/leevike?“

Järgnevad küsimused lindude talvise käitumise ja toitumise kohta

„Kas olete sellel aastal ka neid näinud? Kus?“

„Kuidas saavad linnud talvisel ajal süüa?“

„Kuidas inimesed saavad linde aidata?“

„Millega linde toidetakse?“

„Kellel on kodus lindude söögimaja?“

Tunni lõpuks korratatakse veel koos luuletust.

Nädala jooksul vaadeldakse linde ka õuetegevuste ajal ning leevikeste ja tihastega on seotud ka muud tegelused. Kunstitundides voolitakse linde, viljaterakesi lindudele ja maalitakse lindudele värvilisi kõhualuseid. Loetakse E.Raua „Sipsik vaatleb tihaseid“. Nädala lõpuks on lastel selge ka luuletus.

TALVISED KÜLALISED

Kirsika Kaare

Soovitatav läbiviimise aeg ja koht: talvel, rühmaruumis

Eesmärk raamõppekavas: toetada last ümbritseva maailma mõistmisel ja tervikliku maailmatunnetuse kujunemisel (RÕK, 2.pt, 9.3)

Valdkonnad: keel ja kõne, matemaatika

Teema õppekavas: linnud talvel

Meetod: vaatlemine ja uurimine; võrdlemine ja arvutamine

Sisu: leevikese ja rasvatihase võrdlemine

Töö käik:

Lapsed istuvad vaibal ringis koos õpetajaga. Õpetajal on käes kolm papist muna, kus ühe muna sees on leevike ja teise muna sees on rasvatihane ja kolmanda sees siisike

Õpetaja küsib lastelt, kelle kodu võiks olla muna sees. Lapsed pakuvad erinevaid variante. Lõpuks õpetaja avab munad. Munast tulevad välja linnukesed, õpetaja näitab neid lastele ja lubab õrnalt pai teha.

Koos vaadeldakse linde ja õpetaja küsib, mis värvi on linnud

Seejärel õpetaja tutvustab lastele rasvatihast, leevikest ja siisikest nende eluviise ja toitumist.

Õpetaja selgitab lastele, et talvel külmaga tulevad linnud inimeste kodude juurde ja siis pakutakse neile toitu.

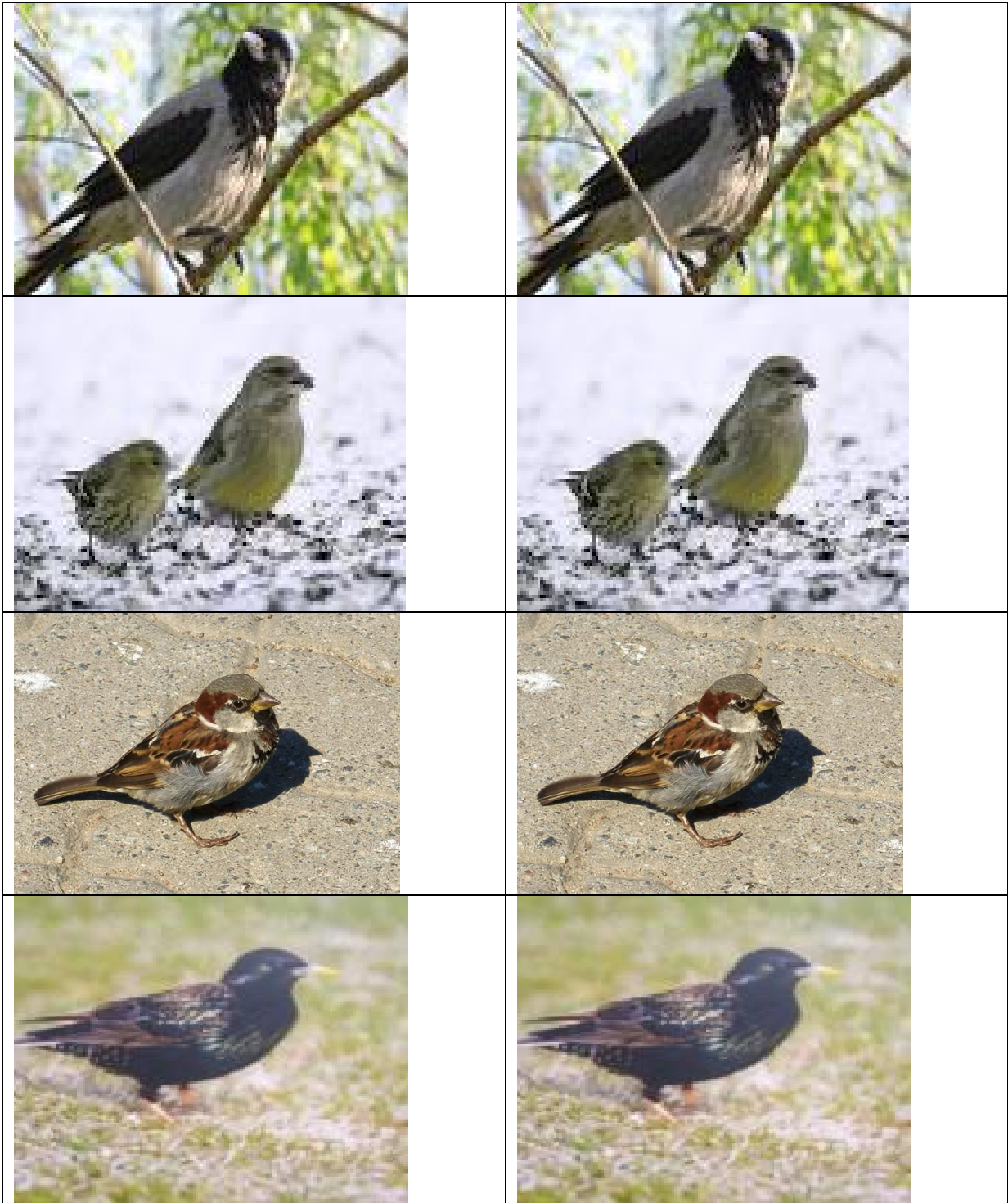
Õpetaja võtab kätte leevikese, siisikese ja rasvatihase ja palub neid võrrelda (rasvatihane- kollase kõhuga; leevike- punase kõhuga; siisike roheline kõhuga)

Mäng: „ Linnukesed“

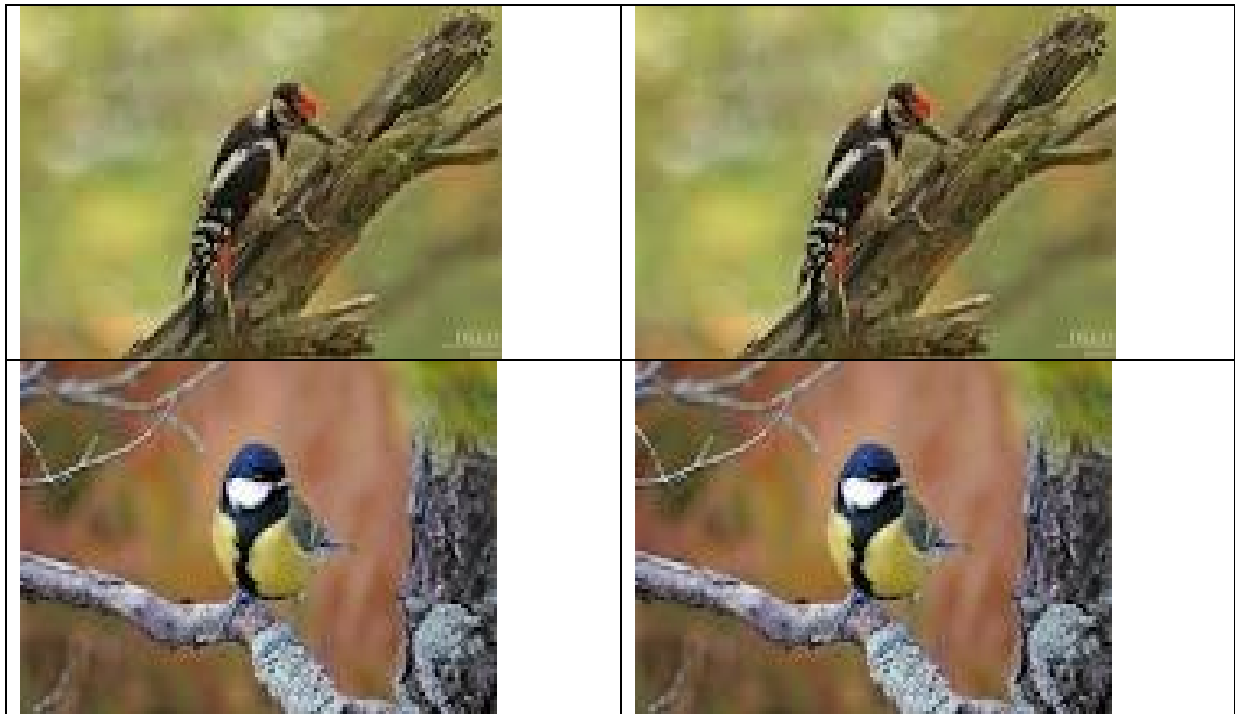
Õpetaja palub lastel püsti tõusta ja matkida muusika saatel lindude lendamist, kui

Muusika vaikib, siis lapsed mängivad teri nokkivaid linde (kükitavad ja toksivad sõrmedega põrandat). Mäng lõppeb õpetaja märguande peale.

Lõpetuseks kutsub õpetaja lapsi akna juurde ja koos vaadeldakse, kas on näha mõnda tuttavat linnukest söögimajakeses söömas

MÕISTATUSI MEMORI MÄNGULE

MUST MEES KULDNE SUU KODUPAIGALE TA TRUU, ISTUB MAJA KATUSEL TRILLERDAB KUI HÕBEKELL
/ *KULDNOKK*

VÄIKE SÕBRAKE PUNANE KÕHUKE / *LEEVIKE*

VALGE AIT, VAHASED SAMBAD / *LUIK*

EES KÄÄRID, TAGA TANGID / *PÄÄSUKE*

PUUTÖÖD TEEB, ISE SEEST SÖÖB / *RÄHN*

VÄIKE SÕBRAKE, KOLLANE KÕHUKE / *RASVATHANE*

VANAMEES ISTUB AIA PEAL, HALLID PÜKSID JALAS / *VARES*

VÄIKE POISIKE HALLIS KASUKAS, ÕUES KEKSIB, TERAKESI OTSIB / *VARBLANE*

KASUTATUD KIRJANDUS

- E. Sepp "Veider seltskond"
„Lindudega sõbraks”
R. Sander "Igal linnul oma rohi"
E. Kuus "Sabaga sugulased"
E. Kuus "Teopoiss Tiit ja laululilu"
"Tere, tere, tiipajalga!" Eesti loomamuinasjutte Koostanud P. Kippar
L. Tolstoi "Aabitsajutte"
E. Särgava "Ennemuistsed jutud reinuvaderist rebasest"
H. CHR. Andersen "Metsluiged"
A. Mälk "Jutte lindudest"
A. Jakobson "Ööbik ja vaskuss"
"Sada saarelehte, tuhat toomelehte" Koostanud E. Normann ja S. Lätt
"Eesti muinasjutud" Koostanud V. Mälk, I. Sarv ja R. Viidalepp
J. Dmitrijev "Tere, orav! Kuidas elad, krokodill?"
P. Valdes "Linnurahva kalender"
R. Saluri "Linnud"
J. Baltvilks "Vestlusi lindudest"
F. Jüssi "Eesti linde ja loomi"
"Eesti lindude välimääraja" E. Kumari
"Linnud rahva keeles ja meeles" M. Mäger
"Eesti lasteluule valimik I ja II", koostaja R. Kuusk
"Matsalu maastik ja linnud", ornitoloogiline kogumik VI
"Eesti laululinnud" L. Rootsmäe ja H. Veroman
"Loodus ja aastaajad" S. P. Pokrovski
Hammond, N. Öpime linde tundma. Varrak 2007
Davidson, S jt. Linnuvaatlused(koos CD-ga). Koolibri 2010
Jonsson, L. Euroopa linnud. Eesti Entsüklopeediakirjastus 2
C-F.Lundevall, M.Bergström „Põhjamaa linnud“ Varrak 2005
D.Couzens „ Linnud“ Varrak 2007
Ajakiri „Lemmik“ 10/ 2008 (artikkel siidisabadest)
P. Veedla, A.Ader ajakiri „ Loodus“, 01/ 2000
P. Veedla, A.Ader „ Sügispidu pihlapuul“ „ Öhtuleht“ 26.11.2005
Koduümbruse linnuhääl, Looduse aabits 40. Saade 20.12.1983

VEEL LINNULUGUSID

- Punarind - S.Lagerlöf. Legendid Kristusest. 1991, lk.129
Salakirjaga lind - Imesõrmus. 1993. lk.280
Lindhaldjad - Saladuste puu. 1989.lk.22
Väike kuldlinn - Saladuste puu. 1989.lk.30
Suuremeelne lind - B.Hartman. Unejutud. 1999.lk.74
Harakate varandus - Imeflöö. 1959.lk.106

Pari-lind - Imeveski. 1992.lk.151
Varblane - Jaanikuu. 1996.lk.127
Miks varblane hüppab - Korea muinasjutte. 1956.lk.97
Lindude lahing - Sügiskuu. 1997.lk.111
Kuldsulgedega pardike - Tuulesõlmed. 1992.lk.66
Luigeks nõiutud noorik - Vepsa muinasjutte. 1993.lk.3
Lumivalge luigeke - Jaanikuu. 1996.lk.82
Väike lind-tüdruk - Karjala muinasjutte. 1996.lk.6
Lindude kuninga tasu - Korea muinasjutte. 1956.lk.27
Herilane ja pääsuke - Mongoli muinasjutte. 1957.lk.90
Mispärast tuvi oigab, aga varblane siutsub - Mongoli muinasjutte. 1957.lk.92
Koolibri - Indiaani muinasjutte. 1965.lk.53
Koolibri ja kure võidulend - Indiaani muinasjutte. 1965.lk.33
Võilill -A.Sakse. Lillemuinasjutud. 1989.lk.18
Õnnelind Kotkakaljult - Krimmi legende. 1986.lk.91
Kukk laulik-kikereekur ja tema pojad - P.Cvirka. Neemenimaa muinasjutte. 1955.lk.129
Lugu kuldharjaga kanakesest - Jaanikuu. 1996.lk.14
Kukeke ja kanake - Sugulaste muinasjutud. 2002.lk.36
Kukeke ja kanake - Porikuu. 1996.lk.134
Nupukas linnupüüdja - Võlu-urn. 1958.lk.45
Kade öökull - Võlu-urn. 1958.lk.127
Öökulli lood -Luda. Metsa valitsejad. 1972.lk.36
Lugu kaliif-toonekurest -W.Hauff. 1992.lk.13
Kollane toonekurg - Paastukuu. 1997.lk.192

KASUTATUD ALLIKAD

www.Wikipedia.org

<http://www.euring.org>

<http://www.bto.org/birdfacts/>

<http://animaldiversity.ummz.umich.edu/s...qaris.html>

(ERR Digihoidla arhiiv.err.ee/alamkategooria-failid/silmaring/.../69/.../4)

<http://bio.edu.ee/loomad/Linnud/liindex.htm>

<http://et.wikipedia.org/wiki/Linnud>

<http://www.eoy.ee/>

<http://www.looduspilt.ee/>

<http://www.loodusheli.ee/>

<http://www.eoy.ee/talv/Maaramine.html>

<http://www.rahvakultuur.ee/?s=107>

<http://www.folklore.ee/tagused/nr1/linnud.htm>

http://www.studioviridis.ee/muraste/veeb/index.php?option=com_content&task=view&id=136&Itemid=1

www.hared.ee/files/askeldusedII120306.doc

Õppemängudes kasutatud kirjandus:

1. Aher, S. (koost.). *Päkapikurada: juhiseid keskkonnamängudeks ja -tegevusteks lasteaias. Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED, Hollandi – Eesti Keskkonnaprojekt „Aiatuulik”. Tallinn: Koolitusja Nõustamiskeskus HARED 2005*
2. Galinskaja, H., Kelder, E. jt. *Õppemängud koolieelses eas. Tallinn: Valgus 1972*
3. Illaste, M. jt. *Liikumismängud lasteaias. Tallinn: Tallinna Pedagoogiline Instituut 1978*
4. Isop, E. *Liikumismängud. Tallinn: Eesti Raamat 1974*
5. Kalamees, A. *Eesti rahvamänge. Tallinn: Eesti Raamat 1973*
6. Kivisalu, K. *100 mängu lapsega / Pere ja Kodu. Tallinn: Ajakirjade Kirjastus 2003*
7. Tuusti, A. jt. *Keskkonnamängude kogumik II. Tartu: Eesti Loodushariduse Selts 2002*
8. AIATUULIKU ASKELDUSED II

